UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KULTURA SÁMŮ

Kulturní změny v sámské společnosti a jejich vliv na postavení ženy

vedoucí práce: **doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.**
autor: **Anna Krahulcová**

2014

Anotace

Tato práce se zabývá sámskou kulturou z kulturně-antropologické perspektivy, historií sámského národa a kulturními změnami, kterými sámská společnost prošla. Doplňující linií je sledování měnícího se postavení sámské ženy. První část, Sámská kultura, pojednává o původu a etnické identitě, jazyce, rozdělení, příbuzenství a náboženství Sámů a o sámské kultuře, jakožto umění. Druhá část se zabývá zejména endogenními kulturními změnami, jakými jsou christianizace, asimilace a modernizace sámské společnosti. V práci využíváme textové analýzy a metody deskripce.

Klíčová slova

Sámové, sámské ženy, kulturní změna, kultura Sámů

Annotation

This thesis uses cultural-anthropological perspective to explore the culture of the Sami, the history of the Sami people and cultural changes that society Sami has undergone. Additional research is tracking the changing position of Sami women. The first part, The Sami Culture, discusses the origins and ethnic identity, language, division, kinship and Sami religion and Sami culture as art. The second part deals mainly with endogenous cultural changes such as the Christianization, assimilation and modernization of Sami society. In this thesis we use the methods of textual analysis and description.

Key words

The Sámi, Sámi women, the Culture of Sámi, the cultural change

Prohlášení

Předkládám tímto k posouzení a obhajobě bakalářskou práci, zpracovanou na závěr studia na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této bakalářské práce.

Dále prohlašuji, že veškerý software, použitý při řešení této bakalářské práce, je legální.

V Olomouci dne 31.3.2014 Anna Krahulcová

…….....

„Zákony mají být přizpůsobeny mravům a zvykům různých národů.“

Avicenna

Poděkování

Děkuji své první vedoucí práce Mgr. Martině Kunčíkové za to, že byla ochotna vést mi bakalářskou práci, dále děkuji své druhé vedoucí práce doc. Mgr. Martině Ciché, PhD. za to, že převzala vedení nad touto prací a též paní docentce děkuji za rady a připomínky, které mi byly uděleny. Poděkovat bych také chtěla Mgr. Michalu Kovářovi za literaturu, kterou mi poskytl.

Obsah

OBSAH **6**

ÚVOD **7**

1 KULTURA SÁMŮ **12**

1.1 PŮVOD A ETNICKÁ IDENTITA SÁMŮ 12

1.2 SÁMSKÝ JAZYK 15

1.3 ROZDĚLENÍ SÁMŮ 17

1.4 PŘÍBUZENSTVÍ SÁMŮ 19

1.5 NÁBOŽENSTVÍ SÁMŮ 19

1.6 SÁMSKÁ KULTURA 23

2 KULTURNÍ ZMĚNY **25**

2.1 OSÍDLENÍ FENNOSKANDIE 26

2.1.1 Žena v tradiční společnosti před christianizací *29*

2.2 CHRISTIANIZACE 30

2.2.1 Sámská žena a christianizace *32*

2.3 ASIMILACE 33

2.3.1 Sámské ženy v době asimilace *35*

2.4 MODERNIZACE 35

2.4.1 2. světová válka ve Fennoskandii *35*

2.4.2 Situace po 2. světové válce *37*

2.4.3 Spor o přehradu – Altá konflikt *38*

2.4.4 Situace po Altě – 90. léta a současnost *39*

2.4.5 Ženy a modernizace sámské společnosti *40*

3 ZÁVĚR **42**

POUŽITÁ BIBLIOGRAFIE **44**

LITERATURA 44

ČLÁNKY 49

INTERNETOVÉ ZDROJE 49

Úvod

Sámský národ. Jeden z nejobdivuhodnějších národů Evropy. Národ, který se naučil přizpůsobit se jiným kulturám a zároveň neztratil svou autentičnost. Čím vším musel projít, než své soby začal shromažďovat pomocí skútrů a moderních technologií? Co přispělo ke zničení tradičního šamanismu? Kdo stál za vytvářením spisovných sámštin? Proč Sámové nejedí houby? Kolik národů se účastnilo Světového festivalu sobích národů v Tromsø v roce 1993? Co mají Sámové společného s franckým kupcem Sámem? Na všechny tyto otázky a nejen na ně bude odpovídat tato práce.

Slovanské kmeny na území dnešních Čech, Moravy a Dolních Rakous sjednotil na počátku 7. století n.l. franský kupec Sámo. Vznikl politický útvar, který se nazýval Sámova říše. Jeho hlavní funkcí byla obrana a ochrana území proti vpádům Avarů, kteří své nájezdy do zbytku Evropy uskutečňovali z Panonie. Francký kupec Sámo a Sámova říše nijak nesouvisí s národem Sámů, který žije především v oblastech za polárním kruhem v severní Evropě. Velká shoda v názvech je zcela náhodná, obdobně jako ugrofinští Karelové nemají nic společného s franckými Karlovci a Romové nepocházejí z Říma (italsky Roma).

Sámové byli v českém prostředí, po vzoru skandinávských národů, nazýváni „*Laponci/Laponkami*“, někdy také „*Lopařemi/Lopařkami*“, což jsou aletnonyma, tedy označení národa přiřazená jiným národem. Termín „*Lopaři/Lopařky*“ pochází z ruského prostředí,[1] zatímco u označení „*Laponci/Laponky*“ se předpokládá, že pochází ze Švédska a váže se k sešívaným krojům Sámů, švédské „*lapp*“ znamená „*cár hadru*“ nebo „*záplata*.“[2] Jedná se však o hypotézy, přesný původ těchto označení nelze s jistotou prokázat. Co prokázat lze, je fakt, že tato označení nesou negativní konotace, a proto se Sámové po 2. světové válce prosazovali o používání variant[3] svého autetnonyma Sápmelaš.[4] V této práci budeme k označení sámských žen i mužů používat termín „Sámové,“ výjimku budou tvořit

[1] KULONEN, Ulla-Maija in *The Saami: a cultural encyclopaedia*.Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 184.
[2] Tamtéž.
[3] V českém prostředí se jedná o termín – Sámové, popř. Saamijové in *Noidova smrt: pověsti a pohádky z Laponska*. Praha: Triáda, 2000 či Saamové in ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008.
[4] Norsky – Samme,Samisk, švédsky – Same, finsky – Saamen, rusky – Saamkii in LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 10.

citace starších zdrojů, kde označení ponecháme v původním stavu z důvodu autentičnosti.

Sápmi neboli Laponsko[5] je oblast severu Fennoskandie.[6] Rozkládá se tedy jak v Norsku, Švédsku, Finsku tak i na ruském poloostrově Kola. Rozloha Laponska je 388500 km^2, což je území velké přibližně jako pět Českých republik.[7] Nejdůležitějším městem Sámů je Kautokeino[8], které se nachází v Norsku. Dalším významným sámským městem v Norsku je Karasjok[9], ve kterém sídlí norský sámský parlament. Ve Finsku je sámský parlament v Inari, v Rusku je v Murmansku a ve Švédsku sídlí v Kiruně, mezi další významná švédská sámská města patří Jokkmokk, Gällivare a Arjeplog.[10] Kvůli svému specifickému přizpůsobení se klimatu, i rozdílné kultuře, se často a chybně předpokládalo a někdy stále předpokládá, že se tato kultura nikterak neproměnila a že Sámové žijí stále stejným způsobem života jako před tisíci lety. Například Ital Nino Bússoli píše v roce 1940, že *„Laponec nomád žije dosud jako primitivní pastýř a stěhuje se s místa na místo podle roční doby. Žije vzdálen každé formy civilisovaného života, vzdálen všeho toho, co jmenujeme evropským, a jeho život – po staletí nezměněný – udržel se až do dneška neporušený, a podařilo se mu zachovati, na okraji moderního života, způsob života dávných století dnes vybledlých i v lidské paměti.*“[11] Tuto tezi formuloval i přesto, že dál v textu hovoří s příslušníky jedné sámské rodiny norsky či rozebírá proces i důsledky christianizace Sámů.

Norvegizace a další etnocentrické zásahy jednotlivých fennoskandinávských státních aparátů do společenského uspořádání rovněž jako do přirozeného prostředí Sámů byly velkým impulsem pro modernizaci sámské společnosti po 2. světové válce a také příčinou pro vznik politického hnutí, které svá práva zakládalo na své domorodosti či na svém dřívějším příchodu na území Fennoskandie ještě před příchodem germánských kmenů, především Svearů, Gautů a Norů.[12] Dnes jsou tedy Sámové považováni za fennoskandinávské

[5] V českém prostředí je vžité užívání termínu Laponsko, a proto jej i v této práci ponecháme.
[6] Jedná se geografický a geologický pojem. Srov. BRUNCLÍK, Miloš, Vlastimil HAVLÍK a Aneta PINKOVÁ. *Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích*. Praha: Wolters Kluwer a CEVRO Institut, 2011, str. 3.
[7] MINAHAN, James: *Encyclopedia of the stateless.*Westport, Conn: Greenwood Press, 2002, str. 1636.
[8] Sámsky - Guovdageainu.
[9] Sámsky - Kárášjohka.
[10] SEURUJÄRVI-KARI, Irja in *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 341.
[11] BÚSSOLI, Nino: *V zemi sobů*. Praha: Družstevní práce, 1940, str. 7.
[12] KAN, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Praha: Svoboda, 1983, str. 21.

autochtonní obyvatelstvo. Evropská unie Sámy uznala jako jediný *„původní domorodý národ v Evropě*“[13].

Podíváme-li se do finské literatury, můžeme nalézt spousty stereotypů a předsudků, které upevňovaly negativní postoj k sámské minoritě. Například v díle Tima K. Mukky[14] je jednou Sám vykreslen jako nenapravitelný proutník typu Olaviho Koskely[15], který má v každé vesnici potomka[16], na jiném místě jsou Sámové považováni za lenochy, kteří odmítají pracovat a jen se přiživují na ostatních[17]. V Kalevale[18], karelofinském národním epose, jsou Sámové označováni za kouzelníky,[19] stejně tomu je v hrdinských staroislandských ságách Mladší a Starší Eddě.[20]

Jak můžeme vidět krátký souhrn výše, v krásné literatuře se zájem soustředil na muže a nejinak je tomu v literatuře odborné. Vědci, muži, se zabývali mužským světem, společností, kde ženy, i přes své důležité role, které vykonávaly, jakoby nebyly. O ženy se téměř žádný etnograf či lingvista nezajímal nebo jen minimálně, což se také odráží v označení sámského obyvatelstva. Jak Vuokko Hirvonen uvádí, označení „Lappi“ se týká pouze mužů, o ženách se mluvilo jako o „Lapernnes kvinnefolk“[21], to v překladu znamená „Laponská žena“, což naznačuje, že žena je vnímaná jako odchylka od normy.[22] Podobná situace je nyní i v češtině, termíny „Laponec/Laponka“ byly nahrazeny označením „Sám/sámská žena,“ použití termínu „Sámka“ či „Sámkyně“ jsou poněkud kostrbaté a působí nepřirozeně.

Tématem této práce je kultura Sámů a je nezbytné tento termín „kultura,“ který za staletí své existence proměnil svůj obsah, definovat. Američtí kulturní antropologové Clyde Kluckhohn a Alfred Luis Kroeber prezentovali v roce 1952 výsledky rešerše tohoto

[13] „The Sami are an indigenous people of Finland, Norway and Sweden and the only indigenous people of the European Union.“ in SEURUJÄRVI-KARI, Irja in *The Saami: a cultural encyclopaedia*.Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 148-149.
[14] Timo K. Mukka (1944-1973).
[15] LINANKOSKI, Johannes. *Píseň o červeném květu*. Praha: Osvěta, 1946.
[16] MUKKA, Timo K. *Země je hříšná píseň: Píseň o dětech Sipirje*. Praha: Ivo Železný, 1993.
[17] Tamtéž.
[18] Kalevala. Praha: SNKLHU, 1953.
[19] Např. Lemminkäinen povídá své matce před cestou do Pohjoly: „ Již jsem, matko, dříve býval v pohjolských těch pustých jizbách, Lapončík mne kouzly nejme, Turjan pěním nepřekoná; já však jeho, Lapončíka, překonám svých kouzel pěním, rozštěpím mu pěním plece, rozdrtím mu pěním bradu, rozpoltím mu šíj i osníř, rozrazím mu ve dví hrudník.“ in *Kalevala: národní epos Finů*. Praha: Ivo Železný, 1999, str. 400.
[20] *Edda*. Praha: Argo, 2004.
[21] HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi.* Kautokeino: DAT, 2008, str. 38.
[22] Tamtéž.

pojmu a došli k závěru, že existuje minimálně 160 různých definic.[23] Americký kulturní antropolog a lingvista Roger M. Keesing, působící především na Australské národní univerzitě v Canbeře, pojímal kulturu široce. Podle něj představuje *„(1) systém, který slouží k přizpůsobení se lidských společností podmínkám daného prostředí, (2) kulturní změna je procesem nebiologické adaptace, (3) infrastruktura je nejadaptivnější oblastí kultury a (4) kreační složky kultury mají své adaptivní důsledky*.“[24]

Každá kultura se proměňuje v čase, a to buď díky inovaci nějakého kulturního prvku, nebo prostřednictvím difúze zvnějšku. Sámská kultura, která je neustále v kulturním kontaktu s jinými kulturami, které ji obklopují, byla a stále je obohacována o jiné socio-kulturní prvky pomocí difúze a akulturace. Především v 19. století se akulturace začala proměňovat více v asimilaci a Sámům hrozila ztráta svébytné kulturní identity.

V této práci nejprve uvedeme a rozpracujeme některé aspekty sámské kultury z kulturně-antropologické perspektivy, jako jsou původ a etnická identita, jazyk, rozdělení etnických skupin, příbuzenství a náboženství Sámů a sámská kultura v užším pojetí. Poté budeme v hlavní části pojednávat o vývoji sámské historie, ve které se budeme zabývat kulturními a sociálními změnami, které přetvářely sámský národ. Ty nastaly při osidlování území, po christianizaci, při snahách okolních národů o asimilaci nebo prostřednictvím modernizace. Důsledky těchto změn budeme demonstrovat zejména na postavení sámských žen, které byly po staletí ve výzkumech i v literatuře opomíjeny. Tyto historické události budeme uvádět v severoevropském kontextu.

Tato bakalářská práce je postavena na myšlence, že kulturní změny v sámské společnosti proměňují postavení ženy.[25] Cílem je tedy popsat proměny postavení ženy v důsledku kulturních změn. K tomuto cíli použijeme metodu obsahové analýzy a deskripce. Z důvodu rozsáhlého území a heterogenity Sámů se v některých částech této práce nevyhneme zobecnění, z něhož může následně vyplynout zkreslení.

---

[23] KROEBER, Alfred Luis - KLUCKHOHN, Clyde. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Cambridge (Mass.): Published by the Museum, 1952.
[24] SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009, str. 32. Srov. KEESING, Roger. Theories of Culture. *Annual review of anthropology*. Palo Alto, Calif.: Annual Reviews, 1976, 3., str. 75-81.
[25] [25] SEURUJÄRVI-KARI, Irja. *Indigenous women in the changing world* [online]. 1995 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://libris.kb.se/.

V českém prostředí existuje jen jedna ucelená monografie zabývající se Sámy a tou je pozitivistické dílo Václava Marka *Staré laponské náboženství.*[26] Dalšími významnými pracemi je sborník *Sámové. Jazyk, literatura a společnost*[27], dvě knihy pohádek *Noidova smrt*[28] a *Muž, který si koupil svědění*[29] a časopisecké vydání *Saamijských legend,*[30] které čtenáře uvádí do sámské lidové slovesnosti. Za populárně naučnou literaturu o Sámech můžeme považovat cestopis s hojným etnografickým materiálem Nina Bussoniho *V zemi sobů,*[31] či *Sobi táhnou…* od Allena Roye Evanse[32], *Lajla* od Jense Andrease Friise[33] a cestopisnou reportáž Torstena Boberga *Pastevcem sobů mezi Lapy*[34]. Na internetovém portále severskelisty.cz se nachází stálá samostatná rubrika „Sámové", kde je několik článků, které pojednávají o sámské problematice. Skandinávský dům[35], který pořádá řadu kulturních akcí se severskou a pobaltskou tématikou neopomíjí ani Sámy.

Při popisu sámské historie budeme vycházet převážně z cizojazyčné literatury, především z knihy *Sámská historie do roku 1750*[36] z dílny norských historiků Larse Ivara Hansena a Bjørnara Olsena, z knihy Ernsta Mankera a Ørnulva Vorrena *Život Laponců a jejich zvyky*[37], z publikace *Lidé osmi ročních období* od Ernsta Mankera[38] a ze sborníku *Siiddastalla*, jehož editory jsou Jukka Pennanen a Klemetti Näkkäläjärvi[39]. Sámským ženám, literatuře a feministické kritice se věnuje publikace Vuokko Hirvonen *Hlasy z Laponska*[40]. Poznatky z těchto knih budeme doplňovat výsledky bádání z cizojazyčných článků a relevantních českých zdrojů.

[26] MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.
[27] *Sámové: jazyk, literatura a společnost*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009.
[28] *Noidova smrt: pověsti a pohádky z Laponska*. Praha: Triáda, 2000.
[29] QVIGSTAD, Just Knud. O muži, který si koupil svědění. Praha: Argo, 2006.
[30] PODZEMSKÝ, Riku N. 2004: Čtrnáctero legend saamijských. Severské sešity 1. Příloha Severských listů.
[31] BÚSSOLI, Nino. *V zemi sobů*. Praha: Družstevní práce, 1940.
[32] EVANS, Allen Roy: Sobi táhnou….Praha: Symposium, 1948.
[33] FRIIS, Andreas Jens. *Lajla*. Praha: J.Otto, 1919.
[34] BOBERG, Torsten: Pastevcem sobů mezi Lapy. Praha: ČGU, 1941.
[35] Skandinávský dům. [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: skandinavskydum.cz
[36] HANSEN, Lars Ivar a Bjørnar OLSEN. *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag, 2004.
[37] VORREN, Ornulv a Ernst MANKER. *Lapp life and customs: a survey*. London, 1962.
[38] MANKER, Ernst Mauritz. *People of eight seasons.*Gothenburg, Sweden: Nordbok, 1975.
[39] *Siiddastallan: from Lapp communities to modern Sámi life*. Inari: Siida Sámi Museum, 2003.
[40] HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi.* Kautokeino: DAT, 2008.

1 Kultura Sámů

1.1 Původ a etnická identita Sámů

V této kapitole se budeme zabývat původem Sámů a prvními historickými zmínkami o nich, definujeme pojem etnicita a popíšeme podstatné aspekty etnické identity Sámů, též neopomineme zmínit výsledky výzkumu, který se zabýval identitou mladých Sámů ve Švédsku.[41]

Původ Sámů je vzhledem k jejich příslušnosti k ugrofinské jazykové rodině kladen do mongolských stepí. Tělesná stavba některých Sámů, jako jediných domorodých evropských obyvatel, má mongoloidní rysy.

Teorie imigrace,[42] která předpokládala, že ugrofinské obyvatelstvo, rozdělené na etnické skupiny Sámů a Finů, nepřetržitě migrovalo z volžské oblasti na území Fennoskandie, byla nahrazena teorií kontinuity. Tato teorie je založena na myšlence, že na území Fennoskandie dorazilo ugrofinské obyvatelstvo před šesti tisíci lety ještě nerozděleno a následná diferenciace nastala až kvůli rozličnému přizpůsobení se přírodním podmínkám. Předpokládá se, že se tak stalo během středověku. Toto osídlení bylo stálé bez výrazného přílivu dalších Ugrofinů.[43]

Dějiny sámského národa se nejprve objevují v historických dílech ostatních národů. Za první zmínku o Sámech je považován spis z 1. století n. l.[44] *Germania* od Publia Cornelia Tacita,[45] který popisoval území a národy žijící za hranicemi Římské říše, jež byla označována díky četnosti germánských národů jako Germania. V Germanii se o Sámech píše jako o „Fennech". Tacitus je charakterizuje takto: „*Fennové jeví úžasnou divokost a zpustlou chudobu; nemají ani koní ani příbytku; potravou jsou jim byliny, oděvem je kůže, za lože holá země; jediná útěcha v šípech, které zahrocují kostmi z nedostatku železa. A týž lov živí jak*

[41] *Being a young sami in Sweden.* [online]. 2011 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:443303.
[42] Noel Broadbent uvádí pět hypotéz původu Sámů, nicméně výše zmiňujeme hypotézu nejpravděpodobnější. In BROADBENT, Noel a Jan STORÅ. *Lapps and labyrinths: Saami prehistory, colonization and cultural resilience*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Scholarly Press, 2010, str. 27.
[43] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 20.
[44] Z roku 98.
[45] Publius Cornelius Tacitus byl kritikem chování Římanů a obdivovatelem Germánů. Následující citace je tak třeba brát s větší mírou skepse.

muže tak ženy; neboť všude považují a požadují svého dílu z kořisti. Ani děti nemají jiného úkrytu před zvěří a deštěm než boudu z haluzí stromových spletenou; sem vracejí se muži, tu jest útulek starců. Ale blaženější zdá se jim ten život než lopotiti své cizí jmění ve strachu i naději spravovati. Bezstarostni jsouce proti lidem, bezstarostni proti bohům, dosáhli věci nejtěžší, ani jedné tužby neznají.“[46] Sámové byli jako „Fenni“ nazýváni především Nory, kteří Finům říkali Kvenové. [47] Kvenové jsou ale jiný ugrofinský národ příbuzný Finům. Označení „Fenni“ se pak používá i následující staletí a dnes je lze vypozorovat např. v Norsku, kde je jeden kraj s největším osídlení Sámů nazýván Finnmark. Dalším významným historickým dílem popisujícím život Sámů je *Lapponia*[48] vydaná v roce 1662, jejímž autorem je Johannes Schefferus.

Názor na původ Sámů nebyl však vždycky stejný, hlavní proměna nastala zejména v poslední dekádě první poloviny 19. století,[49] tedy v době, kdy na území Fennoskandie začaly pronikat myšlenky nacionalismu a evolucionismu, který vycházel zejména ze sociálního darwinismu. Do té doby byl vztah k Sámům mnohem kladnější a převládala osvícenecká představa Sáma jako ušlechtilého divocha.[50] Nacionalismus vyžadoval národní homogenitu a sámskou kulturu začala ohrožovat asimilace. Dříve předpokládaná teorie domorodosti Sámů ve Fennoskandii byla pozměněna vlivem nacionalistických diskuzí a na Sámy bylo nahlíženo jako na „*líné, nemorální a opilé*.“[51] Posléze se utvořila teorie, že Sámové jsou národ, který přišel z Východu.[52] Po období asimilace, v Norsku byl poslední asimilační zákon zrušen až v roce 1965,[53] se teorie o domorodém původu ve Fennoskandii opět navrátila a dále rozvíjela.

Etnicita, obdobně jako národ[54], je těžko definovatelný pojem, neboť se ho užívá

---

[46] TACITUS, Publius Cornelius. *Germania*. Praha: Springer a spol., 1945, str. 26-27.
[47] HROCH, Miroslav, Helena KADEČKOVÁ a Elisabeth BAKKE. *Dějiny Norska*.Praha: NLN, 2005, str. 24.
[48] Např. SCHEFFER, Johannes. *The history of Lapland: shewing the original, manners, habits, religion and trade of that people. With a particular account of their gods and sacrifices, marriage ceremonies, conjurations, diabolical rites,*. London: R. Griffith, 1751.
[49] HANSEN, Lars Ivar a Bjørnar OLSEN. *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag, 2004, str. 18-20.
[50] Tamtéž, str. 20-25.
[51] „lat, umoralsk og fordrukken“ in tamtéž, str. 24.
[52] Tamtéž, str. 25.
[53] HROCH, Miroslav, Helena KADEČKOVÁ a Elisabeth BAKKE. *Dějiny Norska*. Praha: NLN, 2005, str. 251.
[54] Pojem národ je bezesporu jedním z nejproblematičtějších pojmů humanitních věd. Benedict Andersen národ pojímá jako *„politické společenství vytvořené v představách – jako společenství ze své podstaty ohraničené a zároveň suverénní.*“ in ANDERSON, Benedict R. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření*

v různých kontextech v jiných dobách. Thomas Hylland Eriksen ji definuje jako „*aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které se pokládají za zásadně odlišné od členů ostatních skupin, jejichž existenci si uvědomují a s nimiž vstupují do kontaktu*.“[55] Sámové žijící v nepřetržitém kontaktu s jinými etnickými skupinami si tak museli být vědomi své jinakosti po staletí.

Etnická identita, jakož i identita jako taková, je považována za sociální konstrukt. Určení, kdo je Sám či sámská žena, je tedy především subjektivní záležitost. V době asimilace, od poloviny 19. století do poloviny 20. století, bylo „bytí Sámem“ nepříjemnou skutečností, kterou většina Sámů nechtěla příliš zdůrazňovat, spíše se ji snažila zakrýt. O procesu asimilace a jejích důsledcích budeme hovořit v druhé části této práce.

Na etnickou identitu se však můžeme dívat také objektivně. Za jeden z pilířů etnické identity je považován jazyk. Tvrzení, že ten, jehož mateřským jazykem je sámština, je Sám, může být však zavádějící při určování etnické identity Sámů, neboť od 19. století byl na sámské rodiny učiněn tlak, který je donutil upřednostňovat jazyk většinové populace státu, ve kterém pobývali, před sámštinou. Dá se tedy předpokládat, že je více Sámů než mluvčích sámštiny. Nicméně v Norsku a ve Švédsku je jazyk hlavním kritériem pro určení sámské identity. Ve Finsku ovšem platí od roku 1995 zákon, který zahrnuje více kritérií, „*jedním z nich je jazyk, ale člověk může být označen jako Sám, jestliže on/ona je potomek osoby, která je registrována v zemi, či daňovém nebo farním rejstříku jako Sobí, Lesní nebo Jezerní Sám*.“[56]

Další součástí sámské identity je bezesporu jojk, o kterém se více zmíníme níže, kroj, díky němuž se etnické skupiny Sámů rozlišují, neboť každá skupina má své specifické prvky. Nicméně pestrost barev, špičaté boty a čtyřrohá čepice je leitmotiv všech krojů. Dalšími prvky sámské identity jsou symboly, které byly přijaty v roce 1986 na 13. sjezdu Sámů ve švédském Åre, jsou jimi sámská hymna *Sámi soga lávvla*[57], jejíž slova pocházejí z dílny Isaka

---

nacionalismu. Praha: Karolinum, 2008, str. 21.

[55] ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, str. 37.

[56] „Language is one criterion, but a person can also be considered to be Sámi if he/she is a descendent of a person who has been registred in the land, tax or parish register as Fell, Forest, Fishing Sámi.“ in HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi*. Kautokeino: DAT, 2008, str. 15.

[57] Česky - Píseň sámské rodiny.

Saby a melodie od Arne Sørli[58], a vlajka podle návrhu Astrid Båhl, která zobrazuje měsíc (modrý půlkruh) a slunce (červený půlkruh) na pozadí barev sámského kroje, tedy červené, zelené, žluté a modré. Na 15. sjezdu Sámů, který se uskutečnil v Helsinkách v roce 1992, bylo ustanoveno sedm vlajkových dní.[59]

K Sámům neodmyslitelně patří sobi, ačkoliv se některé skupiny Sámů na chov sobů nespecializovali či nespecializují. V prehistorických a historických dobách měli své místo jak v náboženské oblasti, tak hráli důležitou roli při přepravě, v obchodě i jako hlavní složka stravy. Sobi se živí zejména houbami a lišejníky, což je jeden z důvodů, proč Sámové nejedí houby.

Výsledky výzkumu zveřejněného v roce 2011, který se zabýval etnickou identitou mladých švédských Sámů, upozorňují na přetrvávající diskriminaci a rasismus, které pramení především z předsudku, že všichni Sámové jsou alkoholici. Tito Sámové velmi silně pociťují nutnost udržovat sámskou kulturu nejen od svých příbuzných, ale i od většinové společnosti. Jsou také toho názoru, že mladí muži žijící v rodině sobích pastevců se mohou velmi těžko odklonit od toho způsobu života, zatímco mladým ženám je tento způsob obživy odpírán. Tyto faktory mohou přispívat k vyšší sebevražednosti mladých Sámů.[60]

1.2 Sámský jazyk

V této kapitole pojednáme o sámských jazycích. Vymezíme, do jaké jazykové rodiny a skupiny patří, upřesníme, kolik sámštin existuje a jaké jsou rozdíly mezi západními a východními sámskými jazyky. Popíšeme určitá specifika těchto jazyků a především se zaměříme na terminologie některých přírodních objektů, jejichž rozlišení je pro Sámy důležité.

Sámština patří do uralské jazykové rodiny. S jazyky baltofinskými a ugrickými tvoří její ugrofinskou větev. Druhou větví, která patří mezi uralské jazyky, je samojedská větev,

[58] SEURUJÄRVI-KARI, Irja in *The Saami: a cultural encyclopaedia.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str.370.
[59] Tamtéž, str. 237.
[60] *Being a young sami in Sweden.* [online]. 2011 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:443303.

jejíž jazyky se vyskytují na východ od pohoří Ural[61]. Laponsko se rozkládá na velkém území, a proto neexistuje jen jedna sámština, nýbrž jich je devět, některé prameny uvádí i deset[62], ty mají své dialekty. Hlavní důvod, proč neexistuje jeden spisovný sámský jazyk, je politický. Když se politické elity daných států odvrátily od asimilace, snažily se o zachování co největší heterogenity Sámů.[63]

Dalším důvodem je rozdílnost mezi západními sámskými jazyky a východními. Ty se liší nejen psanou formou, ale také jazyky, kterými jsou ovlivňovány a z kterých čerpají slovní výpůjčky. Zatímco na západní sámské jazyky působily severogermánské jazyky, norština a švédština, východní sámštiny jsou pod vlivem baltskofinské finštiny a v menší míře slovanské ruštiny.

Další rozdíl mezi východními a západními je ve způsobu jejich revitalizace. Západní, především severní sámština, se obnovovala díky zájmům a potřebám Sámů, kdežto u východních sámštin nastal opačný proces. Vuokko Hirvonen uvádí čtyři fáze tohoto procesu. Nejprve se o jazyk zajímali vědci nesámské původu, kteří poté vytvořili učebnice. Následně se standardizoval psaný jazyk, na jehož základě se začala tvořit literatura a další učební pomůcky.[64]

Mezi východní sámské jazyky patří inarština, skoltština, kildinština, akkalština a terština, z nichž nejvýznamnější je inarština. V roce 1986 byla založena Asociace inarské sámštiny, která začala vydávat časopis Inarští Sámové. Do skupiny západních sámštin patří jižní a severní sámština, pitština, umejština a lulejština.

Lehtola uvádí, že sámštinou mluví 50 tisíc lidí.[65] Nejrozšířenější je severní sámština s přibližně 17 tisíci mluvčími. Dalšími sámskými jazyky jsou Inari, Ter, Skolt, Lulea, Umea, Kildin a jižní sámština. Přičemž v Norsku se mluví severní a jižní, pitskou a umejskou sámštinou. Ve Švédsku k již zmíněným čtyřem sámštinám přibývá ještě lulejská. Ve Finsku se mluví severní, skoltskou a inarskou sámštinou a v Rusku skoltskou, kildinskou a terskou,

[61] ČERMÁK, František: Jazyk a jazykověda. PRAHA: Karolinum, 2011, str. 73.
[62] Desátým s.jazykem je Akkala sámština in PULKKINEN, Risto in *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 211.
[63] KOVÁŘ, Michal in *Suomi a my: sborník k 90. výročí nezávislosti Finska*. Editor Michal Švec, Lukáš Snopek. Moravská Třebová: Občanské sdružení Aegyptus, 2007, str. 67.
[64] HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi*. Kautokeino: DAT, 2008, str. 51-52.
[65] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 11.

popř. ještě akkalskou sámštinou.[66] Některé sámštiny jsou natolik rozdílné, že se jejich mluvčí spíše nedorozumí.

Ti Sámové, kteří mluví sámštinou jako mateřským jazykem, jsou zpravidla bilingvní, mluví tedy jak jednou ze sámštin, tak jazykem většiny daného státu. Sámština jako mateřský jazyk se však ve 20. století stávala spíše marginalitou než samozřejmostí, což se ovšem od 50. let měnilo a vyvrcholilo v sámské národní obrození v 70. letech. Sámština se tak začala považovat za přednost než za stigma.

Sámština jako ugrofinský jazyk je v evropském areálu, kde převládá indoevropská jazyková rodina, značně odlišná. Hlavní specifikem je, že sámština je jazyk převážně aglutinační, tzn. že se slova ohýbají pomocí sufixů, které mohou sloužit i jako předložky. Další odlišností je záporové sloveso, chybějící sloveso „mít“ a budoucí čas, nerozlišování rodu či číslo duálu.

Pro ugrofinské jazyky je typická pestrá slovní zásoba především lokality a různých přírodních jevů. Například osm světových stran či detailní popis krajiny. Nils Isak Eira uvádí, že existuje více jak tisíc označení pro soby. Rozlišují se podle pohlaví a věku, stavu, velikosti, tvaru a barvy těla, charakteru srsti, podle hlavy či parohů nebo kopyt, popř. podle značek na uchu, které se dělají pro určení vlastníka.[67]

Sníh se rozlišuje podle kvality a kvantity nebo stopách v něm. Rozlišuje se až sedmnáct termínu sněhu. Terminologie ledu je ještě bohatší.[68]

1.3 Rozdělení Sámů

V této kapitole se budeme snažit odpovědět na otázku, kolik je ve Fennoskandii Sámů a do kterých skupin se rozdělují, resp. pomocí jakých faktorů se mohou jednotlivé skupiny identifikovat.

České zdroje rozhodně nemají jednotný názor na problematiku počtu Sámů[69]a pokud

[66] HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi.* Kautokeino: DAT, 2008, str. 16.
[67] MAGGA, Ole Henrik. *Diversity in Saami terminology for reindeer and snow* [online]. 2006 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.arcticlanguages.com/papers/Magga_Reindeer_and_Snow.pdf.
[68] Tamtéž.
[69] V úvodu sborníku Sámové je uvedeno, že celkově je Sámů přibližně 60 tisíc, z čehož v Norsku jich je 25 tisíc, o několik stran dále, konkrétně na 34. straně, je počet Sámů v Norsku vyčíslen na 40 tisíc.

pomineme velké rozpětí, které se uvádí, tak se s těmi zahraničními spíše neshodují. Leoš Šatava uvádí 20 tisíc až 30 tisíc Sámů v Norsku.[70]

Podle Veli-Pekky Lehtoly je Sámů 40000-50000 v Norsku, ve Švédsku 15000-25000, 7000 ve Finsku a v Rusku je přibližně 2000 Sámů.[71]

Přírodní prostředí na západě a východě Fennoskandie je značně rozličné. Na východě, ve Finsku a na poloostrově Kola, jsou především husté lesy, zatímco pro západ, Norsko a Švédsko, jsou typické hory s řídkým lesním porostem, skály a v Norsku fjordy. Přímořské podnebí v Norsku je díky Golfskému proudu mnohem teplejší než ve vnitrozemí Laponska.[72] Tento faktor přispěl k jinému způsobu adaptace na dané přírodní prostředí, tedy k jiné kultuře, a proto, jak již jsme uvedli v úvodu, Sámové netvoří homogenní národ a každá etnická skupina je tedy něčím specifická. Sámy můžeme rozdělit podle způsobu obživy, podle místa bydliště či pohybu nebo podle sámského jazyka, který ovládají.

Podle způsobu obživy můžeme Sámy rozdělit na Pobřežní, Mořské, Horské, Lesní a Sobí. Pobřežní Sámové se nacházejí výhradně na severu Norska, kde se živí rybolovem, tam jim v minulosti i nyní dělají společnost Kvenové i Norové. Lesní Sámové žili uvnitř Laponska a živili se rybolovem, lovem především divokých sobů a sběrem rostlin, avšak v době, kdy byli sobi domestikováni, tedy v 16. století, se Lesní Sámové přetváří na skupiny sobích Sámů. Jezerní Sámové se živí rybolovem, který uskutečňují na rozdíl od pobřežních/mořských Sámů u jezer. Sobí nomadismus se začíná praktikovat až v průběhu 16. století ruku v ruce s již zmíněnou domestikací.

Jak už jsme uvedli výše, existuje devět, někdy deset, sámských jazyků, a tak můžeme Sámy rozdělit do devíti, resp. deseti skupin, které při použití jazyka jako hlavního pilíře sámské etnické identity, můžeme považovat za etnické skupiny. Nejrozdílnější etnickou skupinou jsou Skoltští Sámové, kteří jsou pravoslavní, a jejich kulturu kromě ruských vlivů ovlivnila také karelská kultura.[73]

---

[70] ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Cargo Publishers, 2001, str. 105.
[71] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 10.
[72] VORREN, Ornulv a Ernst MANKER. *Lapp life and customs: a survey*. London, 1962, str.7.

[73] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 67.

1.4 Příbuzenství Sámů

Sámský příbuzenský systém je inuitský/eskymácký, je tedy podobný tomu, který je používán i v české kultuře, jakož i ve většině kultur evropských. Budeme-li vycházet z lingvistické terminologie, uvidíme rozdíl především v tom, že Sámové mají specifický název pro mladší a starší sestru své matky a mladšího a staršího bratra svého otce.

Co se týče bydliště novomanželů u sobích Sámů, je tradičně uváděna virolokalita, což znamená, že se manželka připojuje k rodině svého muže. Nicméně o dodržování tohoto pravidla se vedou spory, dá se tedy předpokládat, že se dodržování nijak nevynucuje a případné porušení se netrestá.[74]

1.5 Náboženství Sámů

V této kapitole definujeme, co je to náboženství, jaký je rozdíl mezi světovými a přírodními náboženstvími, jaké náboženství vyznávali Sámové a popíšeme jeho nejpodstatnější aspekty. Dále poodhalíme odpověď na otázku, proč se původní náboženství proměnilo, pod jakým vlivem a jakou podobu má v dnešní době, na kterou navážeme v druhé části této práce.

Clifford Geertz, kulturní antropolog a nejvýznamnější představitel interpretativní antropologie, definoval náboženství v pěti bodech takto *„1) Systém symbolů, které 2) v lidech ustavují silné, pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že 3) formulují pojmy obecného řádu bytí a 4) obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že 5) se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické.*“[75]

Jak jsme uvedli v úvodu, Sámové byli považováni za kouzelníky, což je negativnější označení, než kdyby o nich bylo smýšleno jako čarodějích. Kouzelníci totiž umí způsobit škodu někomu druhému, v našem případě jiným severským národů, a mít z ní vlastní prospěch. Sámové však víc než kouzelníci byli šamani.[76] V sámské společnosti neexistovalo kněžství, neboť každá rodina vlastnila buben a dokázala tak sama uspokojit své základní

[74] ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, str. 99.
[75] GEERTZ, Clifford: Interpretace kultur. SLON: Praha, 2000, str. 107.
[76] Termín šaman, popř. haman, pochází od etnické skupiny Evenů či Evenků. in VITEBSKY, Piers. *The reindeer people: living with animals and spirits in Siberia*. Boston: Houghton Mifflin, 2005, str. 12., VITEBSKY, Piers. *Sobí lidé: život se zvířaty a duchy na Sibiři*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, str. 14.

duchovní potřeby.[77] Sámští šamani byli dvojího typu, hlavní velký šaman, noaidi, se v transu dokázal odprostit od svého těla a jeho duše byla schopna putovat všemi úrovněmi sámského světa, byl schopen vrátit mrtvou duši zpět do světa živých. Těchto šamanů nebylo mnoho, o to větší měli respekt a postavení ve společnosti. Malí noaidové byli naopak hodně rozšířeni, a téměř každá rodina jednoho takového „malého" šamana měla, někdy i více. Úkolem těchto šamanů bylo léčit méně závažné nemoci či řešit nenáročné záležitosti rodiny, *„zabývali se rozličnými obřady nižšího stupně od magie k idolům, uctíváním zvířat, démony a totemismem či krátce představami jakési předšamanské doby a nebo šamanismem v širokém slova smyslu*."[78]

K šamanům neodmyslitelně patří buben či bubínek, kterým se navazoval stav transu, díky němuž bylo umožněno duším vstupovat do jiných světů, resp. do jiných úrovní sámského světa. Specifikem sámským bubnů bylo vyobrazení na jejich blanách. Zpravidla na nich byl olšovou šťávou, která se získávala rozžvýkáním kůry, nakreslen právě sámský svět, který byl složen ze dvou úrovní a několika říší. V dolní části byl svět zemřelých, který Sámové označovali jako „*sáivo*". Tam odcházeli mrtví a žili tam svůj posmrtný život. Sámové se domnívali, že „*Sáivané,*" někdy také nazývaní „*podzemníci*" chodí po stejné zemi akorát opačně, tedy vzhůru nohama, někdy mohli tyto bytosti zasahovat do světa živých.[79] Sáivo je název pro říši, kam Sámové i zvířata odcházeli po smrti. Sáivo se nachází těsně pod zemí anebo na zemi na odlehlejších místech, kterými jsou hory[80] nebo jezera. Na sámských bubnech je sáivo zobrazeno v dolní části. Sámové, kteří se stali „*Sáivy*" tam žili další život. Sáivo představovalo spojení světa se světem mrtvých. Říše mrtvých, která se nacházela hluboko pod zemí, se nazývá „*Rota aimo,*" odkud se už nemohl nikdo vrátit zpět, následovala ještě říše věčného zatracení, která se nazývá „*Fudno aimo*".[81] Tyto představy jsou známé po celém severském regionu. Sámských bubnů bylo několik druhů, některé nezobrazovaly dualitu světa, ale jen svět živých. Na všech bubnech však byli zobrazeni sobi či jiná zvířata a

[77] MANKER, Ernst. *People of eight seasons: the story of the Lapps*. Gothenburg: Nordbok, 1975, str. 154.
[78] MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, str. 137.
[79] Např. pohádka č. 107. Jak podzemníci varovali sousedku před nebezpečím v chlévě. in QVIGSTAD, Just Knud. *O muži, který si koupil svědění: pohádky a pověsti Sámů*. Vyd. 1. Editor Brita Pollan. Překlad Viola Lyčková, Zdeněk Lyčka. Praha: Argo, 2006, str. 150-152.
[80] V sámštině jsou nazývány passe-varre.
[81] MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, str. 104.

lidé a jejich nástroje důležité pro přežití.

K sámským šamanům a jejich bubnům patří neodmyslitelně „jojk," což je „*čistá vokální, většinou sólová píseň*."[82] Jojk mohl být doprovázen bubnováním či čerstvě vyrobenou píšťalou, která se nazývá fadno.[83] Pomocí jojku se předávala ústní lidová slovesnost nebo se jím navozoval trans či šlo o prosté vyjádření svých pocitů. Jojk je ústředním aspektem sámské identity. Jojk má několik funkcí, které Minna Riikka Järvinen charakterizuje takto: „*zprostředkovává informace, upevňuje společnost, dohlíží na dodržování společenských norem a hodnot, má praktický význam v běžném životě, poučuje, má zábavnou funkci, má psychoterapeutické účinky, spojuje se světem nadpřirozena, má estetický význam*."[84]

Sámské náboženství bylo především animistické, což znamená, že se jednalo o „*víru ve všeobecném oduševnění přírody*."[85] Animistické projevy bychom mohli sledovat například v uctívání přírodních objektů, zejména kamenů, „seit", které se staly posvátnými a jsou spojeny s několika rituály. Seity se nacházely na nejrůznějších místech v přírodě, téměř polovina se jich nacházela u vody, některé sloužily jako orientační body a nacházely se na rozcestích a na vrcholcích hor. Seity byly používány při lovecké magii, každý lovec, který chtěl být v lovu úspěšný, měl seitě slíbit nějaký dar.[86] Lovec, který z lovu neodcházel s prázdnou, a to především díky seitě, se musel odvděčit a část svého úlovku darovat, aby se mu přírodní síly nepomstily nebo aby další lov nebyl neúspěšný. Před nekalým chováním Sámy varovala zejména ústní lidová slovesnost. Sámové lovili především divoké soby a losy. Domestikace sobů probíhala až v 16. století.

Mezi významný kult Sámů patřil kult medvěda. S ním je spojený lov medvěda a medvědí pohřbívání, které se praktikovalo výhradně na severu Norska. Zejména díky svým vlastnostem, které připomínají ty lidské, patřil medvěd mezi nejdůležitější symboly sámské společnosti.[87] Noel Broadbent, který vychází z poznatků Carl-Martina Edsmana,[88] upozorňuje

[82] *Sámové: jazyk, literatura a společnost*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, str. 367.
[83] Tamtéž, str. 368.
[84] Tamtéž, str. 376-379.
[85] MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník.*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, str. 116.
[86] PULKKINEN, Risto in *The Saami: a cultural encyclopaedia* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 389-392.
[87]BROADBENT, Noel – STORÅ, Jan. *Lapps and labyrinths.*Washington, D.C.: Smithsonian Institution Scholarly Press, 2010, str. 177-180.

především na *„vzpřímené a sedící postoje, stopy, všežravou stravu, stolici, chytrost, emocionální projevy zahrnující brečení a masturbaci.“*[89] Věřilo se, že medvědi pochází ze sáiva. Medvědí rituály nejsou pouze sámskou záležitostí, ale uskutečňovali je i Finové, sibiřské národy a Ainové, etnická skupina žijící na Kamčatce a v Japonsku.

Lov medvěda se uskutečňoval buď v pozdní zimě anebo brzy zjara.[90] Celý medvědí lov měl několik částí, který spočíval z vytvoření lovecké družiny, ve stopování za pomocí bubnování, na daném lovu, při které byl účasten i noaidi, a po úspěšném lovu se družina vracela do vesnice, kam bylo mrtvé tělo medvěda dopraveno za pomocí sobů a bylo chráněno talismanem z mosazi. Celý tento rituál byl pro ženy tabuizován. Následovaly oslavy, při kterých muži maso vařili a poté konzumovali. Před medvědím pohřbem se museli muži očistit. Po pohřbu se měl medvěd znovu narodit v sáivu. Poté se střílelo do medvědí kůže, která se posléze natáhla na dřevěný rám a dále se o ni staraly ženy. Po těchto tří až čtyřdenních rituálech končil i celibát mužů.[91]

Ještě předtím, než se zmíníme o christianizaci původního sámského náboženství, si uvedeme hlavní rozdíly mezi světovými a původními náboženství po vzoru britské sociální antropoložky Fiony Bowie.[92] Hranice původního, přírodního, náboženství je vedena s hranicí pobytu dané etnické skupiny či národa, toto náboženství vyznávají zejména preliterární společnosti, jedná se tedy o orální náboženství. Významně se podílí na každodenním životě, jakož i na fungování celé společnosti. Tato náboženství byla podhoubím pro vznik tzv. světových náboženství[93], která jsou specifická tím, že upustila od tradičního orálního předávání a vytvořila svatá písma[94], která mimo jiné dopomohla k jejich rozšíření po světě. Světová náboženství neřídí každodenní život společností, jsou více univerzální a jsou spíše

[88] EDSMAN, Carl-Martin: *Jägeren och makterna*. Uppsala: Publications of the Institute of Dialect and Folklore Research, 1994.
[89] „..upright and sitting stances, footprints, omnivorous diets, feces, cleverness and even emotional behavior, including crying and masturbation.“ in BROADBENT, Noel a Jan STORÅ. *Lapps and labyrinths.*Washington, D.C.: Smithsonian Institution Scholarly Press, 2010, str. 177-180.
[90] Sámové mají osm ročních období.
[91] PULKKINEN, Risto. *The Saami: a cultural encyclopaedia* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 33-35.
[92] BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství: [rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví]*. Praha: Portál, 2008.
[93] Židovství, křesťanství, islám, buddhismus, hinduismus.
[94] Bible, Korán, Védy.

jednou oblastí z mnoha lidských činností.[95]

V 11. století byla Skandinávie christianizována a po původním severském náboženství zůstaly jen staroislandské ságy. Ani Sámové této modernizaci neunikli, o jejím procesu a důsledcích pojednáme v druhé části této práce.

1.6 Sámská kultura

Kultura, o níž budeme pojednávat v této kapitole, je pojímána úžeji jako kultura uměleckých projevů Sámů. Sámské umění je často syntézou prvků předkřesťanské doby a vlivů doby moderní. Impulsem pro vytváření uměleckých děl byly často problémy, se kterými se Sámové potýkali, a potřeba se s nimi vypořádat. Konflikt o řeku Altá je jedním z nejpodnětnějších, na které reagovali umělci, jako jsou Mari Boine, Kirstti Paltto či Rauni Magga Lukkari.[96]

Za nejvýznamnějšího sámského umělce je považován básník, spisovatel, jojkař, hudebník, skladatel, fotograf, malíř, ilustrátor, kulturní a politický představitel[97] Nils-Aslak Valkeapää.[98] Tento všestranný umělec se narodil do rodiny Sobích Sámů, norské matce a švédskému otci, což mělo velký vliv na jeho tvorbu a světonázor.

Význačným prvek sámské kultury je jojk, který se nejprve prováděl při náboženských obřadech, nyní je to jeden ze sámských symbolů. Od náboženství je částečně odpoután a sámští jojkaři ke svému hudebnímu projevu používají výdobytky moderní doby. Někteří Sámové prezentují svou tvorbu na CD, mají své videoklipy, jezdí na turné. Mezi ty slavnější patří Mari Boine, Inga Juuso, Piera Balto, Johan Anders Baer, Ingor-Antté Áilu Gaup a Johan Kitti.

Za počátky malířství u Sámů můžeme označit skalní malby, které obdobně jako šamanské bubny, zobrazovaly sámský světonázor a svět. Mezi moderní umělce patří Johan Turi a Nils Nilsson Skum, Merja Aletta Ranttila pocházející z Finska či Máret Anne Sárá, která ve svých dílech propojuje tradiční prvky s moderními.

---

[95] BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství: [rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví]*. Praha: Portál, 2008, str. 36-38.
[96] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 96-98.
[97] Tamtéž, str. 130.
[98] Sámsky - Áillohaš, Áilu, žijící v letech 1943-2001.

Sámský epos existuje ve dvou verzích, první pochází z dílny Anderse Fjellnera z 19. století a jmenuje se *Synové Slunce*.[99] Druhý, *Slunce, můj otec*,[100] sestavil Nils- Aslak Valkeapää, v němž barvitě popisuje sámskou přírodu a život.

Mezi významné literáty píšící v inarštině patří Uula Morottuja, která psala především do časopisu Sápmelaš, či Aune Kuuva, jež sestavila zpěvník *Kulík zlatý*,[101] a je autorkou knihy pro děti *Vězeň ledu*.[102]

[99] Sámsky - Peiven Parneh.
[100] Sámsky - Beaivi, áhčážan.
[101] Inarsky - Piiččus.
[102] Inarsky - Tuálu fangâ.

2 Kulturní změny

V druhé části této práce se zaměříme na historii sámského národa ve fennoskandinávském kontextu, především na kulturní změny, jejichž důsledky budeme sledovat v měnícím se postavení ženy v případě, že tomu tak bylo. Ke kulturní změně, což je *„proces vzniku, transformace nebo zániku sociokulturních systémů, resp. kultur, subkultur nebo jejích částí (kulturních prvků, konfigurací…atp.),“*[103] dochází zpravidla při setkávání dvou či více kultur. Sámové, obklíčeni několika národy, přicházeli do styku s jinými kulturami, z nichž největší vliv na sámskou kulturu měla kultura Norů a Švédů, potažmo Finů, a kultura ruská. Jak jsme již uvedli výše, Sámové nikdy netvořili a netvoří homogenní národ, a proto u jednotlivých sámských etnických skupin probíhal nestejný kulturní vývoj s různými kulturními změnami nebo v rozličném rozsahu. Ty nejzásadnější však zasáhly všechny Sámy stejně bez rozdílu ve způsobu obživy, místa pobytu či pohybu nebo jazyka. Jsou jimi kulturní změny způsobené procesy christianizace a modernizace tradiční společnosti.

Mezi výše zmíněnými milníky, christianizací a modernizací, probíhaly další menší či větší kulturní změny, kterými jsou kolonizace území, uzavírání hranic, asimilace a změny, především v oblasti způsobu obživy, způsobené průběhem a následky 2. světové války.

Jako doplňující linii důsledků kulturních změn v sámské společnosti jsme vybrali problematiku žen, neboť se stejně jako muži podílely na utváření dějin a podoby jejich kultury a společnosti. Navzdory tomu však byly ženy po staletí na okraji vědeckého zájmu, ne-li zcela přehlíženy. Problematika sámských žen se do popředí výzkumu začala dostávat až během 70. letech 20. století zejména díky kritice sámského ženského feministického myšlenkového proudu.

Při zpracování této části nejprve nastíníme historické události jednotlivých států fennoskandinávské oblasti, které byly předpokladem pro danou kulturní změnu v sámské oblasti. Tu popíšeme a uvedeme její důsledky, dále se zaměříme zejména na tématiku týkající se sámských žen.

[103] MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, str. 4635.

2.1 Osídlení Fennoskandie

První osidlování Fennoskandie začíná v době, kdy ledovec ustupuje z pevninského povrchu, tedy v období 11.-10. století př. n. l.[104] Sámskou kulturní historii můžeme rozdělit do pěti významných etap.[105] První, archaická doba, probíhající v letech 7900-3600 př. n. l. byla ve znamení příchodu a osidlování fennoskandinávského severu. Toto osidlování proběhlo ze dvou směrů, z jihu z Jutského poloostrova a z východu, což je hlavní příčina rozdílnosti sámské kultury na východě a západě Fennoskandie. V 8. tisíciletí př. n. l. byl osídlen sever norského pobřeží a v 7. tisíciletí severní Švédsko migrujícími z jihu, kteří mluvili starobylým indoevropským jazykem, jím však pod vlivem ugrofinského jazyka mluvit přestali. Na Karelskou šíji přicházeli lidé kolem let 8700 př. n. l. a do finského Laponska a na poloostrov Kola přibližně v 7300 př. n. l., ti naopak mluvili prajazykem pocházejícím z uralské jazykové rodiny, z něhož se následně vyvinula prasámština a prafinština. Oba rozličné kulturní proudy migrujících lidí se setkávali v Severní Kalotě, což je oblast nejsevernější Fennoskandie, tedy oblast za severním polárním kruhem. V této době obdobně jako v době navazující se v sámské kultuře odehrává spoustu endogenních kulturních změn, jedná se o zlepšování nástrojů, používání lepších materiálů a vytváření prvních náboženských představ, které můžeme interpretovat skrz skalní malby.[106]

Druhá etapa, formativní doba, se odehrávala v letech 3900-1800 př. n. l. V této době se vytváří první kultury, na kulturu hřebenové keramiky pocházející z Ruska navazuje kolem roku 3200 př. n. l. kultura šňůrové keramiky nebo kultura sekeromlatů, která pochází ze středoevropského prostředí. V době kultury šňůrové keramiky, tedy v letech 3200-2300 př. n. l., se odděluje prasámština a prafinština.

Formativní dobu vystřídala doba prasámská, která probíhala v letech 1900 př. n. l.-300 n. l, kdy se utváří sámská kulturní identita, kterou představovala zejména kultura Lovozero

[104] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 19.
[105] CARPELAN, Christian in *Siiddastallan: from Lapp communities to modern Sámi life*. Inari: Siida Sámi Museum, 2003, str. 22-26.
[106] Nalezené zejména ve Finsku.

keramiky. V 7. století př. n. l. se populace sjednocuje, což dokazuje kultura Kjelmöy keramiky. Kolem roku 500 př. n. l. nastalo prudké ochlazení, které zapříčinilo velký pokles populace. V této době, tedy v době bronzové, se kočovné kmeny začínají více zaměřovat na lov a sběr a postupně se usazují. Do Fennoskandie se dostává železo z jihu a tato doba je nazývána předřímskou dobou železnou.[107]

Předposlední epochou v sámské historii je raná sámská doba probíhající v letech 250-1300 n. l. Počátek této doby můžeme označit za „dobu temna", kdy ubývá archeologického materiálu, osídlení však v podstatně menším rozsahu zůstává. V této době se objevuje změna ve tvaru obydlí, kruhový půdorys byl nahrazen obdélníkovým. Rozvíjí se ekonomika a upevňuje se obchodní síť, přičemž přibývá posvátných míst, u kterých se obětuje, nejspíše právě pro další úspěšnou obchodní činnost. Obchodovalo se zejména s kožešinami, po kterých byla poptávka jak z jihu, tak z východu. Trvalejší vztah vznikl také mezi polonomádskými Sámy a rolníky, což vedlo k některým změnám. Christian Carpelan uvádí, že je pravděpodobné, že Sámové začali domestikovat a pást soby po vzoru chovu ovcí, které chovali rolníci v severním Norsku.[108]

Od přelomu letopočtu Sámové založili po téměř celé Fennoskandii síť siid, která se rozkládala až do 11. století „*od Ladožského jezera k Severnímu ledovému oceánu a z centrální Skandinávie k Bílému moři*."[109] Siida byla vesnice, která fungovala jako „*socio-ekonomická a politická instituce, která zabezpečovala činnost komunity*."[110] Sámové migrovali mezi siidami od jara do podzimu a na zimu se shromažďovali v zimních vesnicích.

Na ranou sámskou dobu navazuje sámská doba. To se stalo kolem roku 1300, kdy Sámové vstupují do středověku. Tato epocha pokračuje dodnes, ačkoliv rozhodně nyní nemůže mluvit o středověku, ale spíše o moderní sámské době. Na počátku středověku pokračoval růst obchodu, v němž figurovali Birkalové, kteří vedle Sámů, Kvenů a Norů žili na severu Fennoskandie. Birkalové byli členové obchodní asociace, kteří se honosili

---

[107] JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 7-16; KAN, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Praha: Svoboda, 1983, str. 17-21.

[108] CARPELAN, Christian in *Siiddastallan: from Lapp communities to modern Sámi life*. Inari: Siida Sámi Museum, 2003, str. 25.

[109] „From Lake Ladoga to the Arctic Ocean And from central Scandinavia to the White Sea." in LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 21.

[110] „The siida system was a permanent socio-economic and political institution that provided for community activities." in tamtéž, str. 23.

zvláštními právy k výběru daní.[111] Život Sámů nebyl v této době nějak výrazně měněn, nicméně později na něj byly vyvíjeny tlaky, které jejich kulturu začaly proměňovat.

Čím více pronikali obyvatelé Norského království, Švédského království, do jehož vlivu spadalo i finské území, a Ruska na sever, tím nezbytnější bylo vymezení hranic. První smlouva byla uzavřena mezi Norskem a Ruskem v roce 1251, ale nebyla příliš konkrétní při určování sféry vlivu. Mnohem jasnější byly smlouvy mezi Švédským královstvím a Ruskem, resp. ruským Novgorodem, neboť určení společné hranice bylo častým důvodem pro válku. V roce 1323 byla uzavřena smlouva v Orechově, o pět let později byla uzavřena důležitá dohoda, ve které se Švédové a Rusové zavázali k dodržování zákazu osídlování území zemědělci na sever od řeky Umeå. Toto území, kde byli Sámové a Birkalové, bylo chráněno před kolonizací. Další smlouva byla uzavřena v roce 1353 v Tartu, roku 1557 byl uzavřen novgorodský mír. V roce 1595 byla uzavřena Teusínská mírová smlouva, která ukončila finský „velký hněv“[112], ta se více zabývala územími na severu, savoské a sámské oblasti, přičemž hranice pokračovala od Botnického zálivu až k Barentsovu moři v Severním ledovém oceánu, území Pohjanmaa, severního kraje Savo a sámských oblastí byla ponechána Finsku. Konec Kalmarské války[113] byl zpečetěn Knäredskou mírovou smlouvou, která Dánům umožnila vybírat daně od Sámů kočujících na pobřeží severního Norska. V roce 1617 byl uzavřena Stolbovská mírová smlouva mezi Švédskem a Moskevskou říší, která potvrdila připojení území Käkisalmi a Ingrii ke Švédsku.[114]

Od konce 16. století se skandinávské státy, tedy Dánsko, kterému náleželo norské území, a Švédsko stále ovládající finské území, postupně snažili území na severu kolonizovat.[115] Negativní důsledky kolonizace na sámskou kulturu se začaly projevovat v 17. století, kdy Švédsko přestalo brát v úvahu sámská a birkalská práva na území uznávaná v minulých letech. Tato situace pokračovala až do 19. století.

---

[111] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 22.
[112] Rusové okupovali Finsko 25 let.
[113] Kalmarská válka (1611-1613), válka mezi Švédskem a Dánskem
[114] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 30, JUTIKKALA, Eino - PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 131.
[115] Kolonizace je *„proces osidlování dosud neobydleného území a budování nových osad.*“ in MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, str. 1946.

2.1.1 Žena v tradiční společnosti před christianizací

V tradičních společnostech, a obdobně tomu bylo i v předkřesťanské společnosti Sámů, se žena těší důstojnému postavení s velkou mírou prestiže. To je zapříčiněno zejména rovnocennou dělbou práce, kdy se role žen a mužů vzájemně doplňují.[116] Sámská žena byla uznávána jako rodička dětí, která odpovídala za jejich výchovu a péči o ně, zajišťovala předávání tradic a kulturních zvyklostí, byla zodpovědná za přípravu jídel a chod domácnosti, starala se o ošacení, zejména důležitou úlohu plnila při šití specifického sámského kroje.[117]

Postavení ženy ve společnosti můžeme, s trochou zkreslení, odvodit z funkcí, schopností a pravomocí ženy v náboženství. Popis sámského náboženství je však až dílem misogynních křesťanských misionářů, kteří pravděpodobně realitu zaznamenali s velkou mírou nepřesnosti kvůli svému androcentrickému pohledu.

Dělba práce a jiná místa pohybu zapříčinila, že sámské ženy a sámští muži měli rozdílná božstva. Zatímco ženská božstva se vyskytují v obydlí a blízkosti domova, mužská souvisí s lovem a jejich zpracováním. Rovnost mezi sámskými ženami a muži, způsobená doplňováním se obou pohlaví a vzájemné závislosti, se začíná proměňovat v době, kdy se lovci a sběračky postupně usazují na jednom místě a živí se obděláváním půdy. Erik Solem se kvůli pojmenování některých zvyků domnívá, že sámská tradiční společnost byla „*silně matrilineální s matrilokální tradicí*,“[118] což nebylo nikdy vědecky prokázáno.

Nejvýznamnější z ženských božstev jsou akky. Nejstarší bohyně Maderakka byla matkou bohyň Sarahkky, Juksakky a Uksakky[119]. Jejich úlohou bylo „*chránit ženu v menstruaci, rodičku i dítě*.“[120] Maderakka byla uctívána i mimo sámské obydlí, zbylé tři se nacházely pod podlahou a tam také směřovala oběť. Každá z nich měla na starosti jinou etapu mateřství. Sarahkka dbala o nárůst masa kolem duše, Juksakka umí změnit pohlaví v těle ženy z ženského na mužské, Uksakka chrání dítě po narození a v prvních letech života dítěte.[121]

---

[116] SEURUJÄRVI-KARI, Irja. *Indigenous women in the changing world* [online]. 1995 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://libris.kb.se/.
[117] Tamtéž; ANDREWS, Sarah. *Women in Saami Society* [online]. 2001 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.utexas.edu/courses/sami/dieda/hist/women.
[118] Erik Solem in KUOKANNEN, Rauna: Indigenous Woman in Traditional Economies: The Case of Sámi Reindeer Herding. SIGNS, 2009, str. 500.
[119] Tyto bohyně byly staré, což je poznat v druhé části slova – akka, dnes se v severní sámštině bába áhkku.
[120] MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, str. 78.
[121] MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, str. 79-80.

Pro dítě bylo také důležité jméno, které se zpravidla udělovalo podle jednoho z předků, ať už zemřelého či stále žijícího, podle vzoru „nomen omen“, kdy se Sámové snažili dosáhnout stejných kvalit, jako měl dotyčný jmenovec.[122]

Ženy v sámské společnosti měly svá božstva, ale také se na ně vztahovala spousta tabu. Například se nemohly dotýkat uloveného zvířete a podílet se na rozdělování masa, to bylo úlohou muže, stejně jako jakkoliv využívat zadní dvířka u kóty[123], bossjo-raikie[124], ty byly určeny výhradně pro muže, který šel na lov a prolezením se zbavoval „vůně“ domova a také se jimi předávalo maso, které se nemohlo nosit předními dveřmi, neboť by se narušila rovnováha.

2.2 Christianizace

První vlna modernizace přišla do severní Evropy okolo 10. století v podobně christianizace, což je „*proces šíření a přijímání křesťanství, který byl rozhodující událostí pro budoucnost Evropy po době stěhování národů*.“[125] Křest postupně přijali všichni králové, dánský král Harald Modrozub v roce 965, norský král Olaf Tryggvason v roce 995 a švédský král Olof Skötkonung v roce 1008. Christianizace však neprobíhala ve všech, v této době tvořících se, monarchiích stejně. Zatímco Dánové a Švédové byli více pod vlivem německé církve, Norové byli orientování na Britské ostrovy.

Do Kyjevské Rusi doputovalo křesťanství z Byzance, v roce 952 přijala křest Olga a následně Vladimír I. v roce 988. Po Velkém schizmatu v roce 1054 se stává Kyjevská Rus pravoslavná.

Pramenů, které hovoří o dějinách Norska a její christianizaci, je poskrovnu a ty, co existují, jsou značně diskutabilní. Ať už se jedná o staroislandské ságy, *Starší Eddu* či M*ladší Eddu*[126], nebo výpovědi Adama z Brém, jsou vždy popisovány prizmatem křesťanství. Håkon Dobrý měl podle nich přijmout křest v Anglii a po návratu do Norska nechal stavět kostely. Jeho úsilí se však mezi Nory netěšilo příliš velké oblibě a kostely byly ničeny, nejčastěji

[122] HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi*. Kautokeino: DAT, 2008, str. 158.
[123] Kóta je jeden druh sámského obydlí.
[124] Sámský výraz pro zadní dvířka.
[125] MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, str. 1625.
[126] *Edda*. V této úpravě vyd. 1. Překlad Ladislav Heger. Praha: Argo, 2004.

vypálením. Håkon tedy od svého úmyslu christianizace ustoupil. Jeho následovníci z rodu Eiríksonnovců byli také křesťané, ale nijak se v misijních aktivitách nečinili. Že bylo úsilí Håkona Dobrého marné, se potvrdilo nástupem Håkona Ladeského, který se pokusil revitalizovat původní náboženství. Druhý norský pokus o christianizaci byl úspěšný. Podle ság se o ní zasadil král Olaf Tryggvason. V jeho stopách šel i Olaf Haraldsson, díky němuž do Norska přišlo spoustu kněží a biskupů zejména z Anglie. Po své smrti, kterou nalezl v bitvě u Stiklestadu, kde bojoval proti Knutu Velikému, byl prohlášen za svatého a právě kvůli jeho kanonizaci se křesťanství v Norsku upevnilo.

Na mapě severní Evropy se během 11. století vytvořila křesťanská království. Nelze zjistit, zda se v jednotlivých regionech ujímalo křesťanství pomalu či náhle. Každopádně alespoň z počátku byl kult Ódina a dalších severských bohů příliš silný stejně jako strach z přetrhání tradice a msty dosluhujících bohů. Ať už dobrovolně či silou, jak tomu bylo zejména ve Švédsku, k „ragnaroku“, tj. soumraku bohů, stejně došlo.

Na území Laponska se stavěly kostely už od 12. století zejména při pobřeží Atlantského oceánu, kde žili norští rybáři. Násilná christianizace však započala ve 14. století v Torniu a vyvrcholila v 17. a 18. století příchodem křesťanských misionářů, kteří se snažili o vyvrácení přírodního náboženství Sámů.

Tito misionáři rozhodně nebrali ohled na sebeurčení náboženské identity Sámů, a ti tak neměli žádnou šanci rozhodnout se o svém náboženství. Misionáři ničili posvátná místa a nejvíce se snažili o vymýcení šamanismu, proto musel každý noiadi odevzdat svůj buben a ten byl následně buď spálen anebo uschován mimo dosah Sámů. Velká sbírka sámských bubnů byla uložena v Kodani, nicméně při jednom z požárů vzala za své a dodnes se jich dochovalo jen několik desítek.[127]

Přestože snahy misionářů byly nakonec úspěšné a Sámové přijali křest, není úplně jisté, že kromě liturgických praktik pochopili i správný význam.[128] Pro domorodé národy,

[127] QVIGSTAD, Just Knud. *O muži, který si koupil svědění: pohádky a pověsti Sámů.* Praha: Argo, 2006, str. 330-331.
[128] HANSEN, Lars Ivar – OLSEN, Bjørnar. *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag, 2004, str. 316.

které byly christianizovány, je typický synkretismus.[129] Tento způsob můžeme sledovat jak např. u Indiánů v Mexiku, tak právě u Sámů.

Daleko bližší než protestantská víra byly Sámům jiné odnože křesťanství, často označované za sekty, např. pietismus či laestadianismus. Tento směr poukazoval na negativní dopady rozvíjejícího se kapitalismu na tehdejší společnost, odsuzoval konzumaci alkoholu a jeho distribuci, hazardní hry a další výdobytky tehdejší doby. Laestadiánství získalo oblibu sámských žen a mužů především díky tomu, že řešilo aktuální problémy. Problematika předlaestadiánského života a změny ve společnosti vzniklé po zavedení nových náboženských pravidel podle kazatele Larse Leviho Laestadia byla zfilmována a snímek sámského režiséra Nilse Gaupa[130] v podání sámských herců se jmenuje *Vzpoura v Kautokeinu*.[131] „Ohnivá voda" stejně jako v Americe, tak i v Laponsku způsobila řadu společenských problémů. Dopad na severu Starého kontinentu nebyl naštěstí tak destruktivní jako v Novém světě.

V současnosti se odpor vůči modernizaci projevuje ve vysokém počtu dětí, neboť Laestadiáni mají zákaz používat antikoncepci, stejně jako kosmetiku. Principem laestadianismu[132] je skromný a uměřený život.

2.2.1 Sámská žena a christianizace

Křesťanství nepřineslo ženám, co se postavení týče, moc pozitivního. Sámští muži ovlivnění tezemi v Bibli, např. veršem „*Po muži budeš dychtivě toužit, on ti však bude poroučet.*" (Gn 3,16)[133] získali moc a žena, ač stále dělala stejné činnosti jako předtím, na své svébytnosti dosti tratila. Žena se musela muži podrobit a sloužit mu.

V 18. století už byli sámští muži a sámské ženy christianizováni. Sámské ženy díky křesťanství přišly o svá božstva, která je provázela životem a v němž jim pomáhala.[134] Na

[129] Synkretismus je „smíšení dvou nebo více prvků." in BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství.* Praha: Portál, 2008, str. 258.
[130] *Vzpoura v Kautokeinu* [online]. [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://www.csfd.cz/film/235406-vzpoura-v-kautokeinu/
[131] Norský název je Kautokeino-opprøret.
[132] Laestadianismus se po smrti Lars-Leviho Laestadia rozštěpil do tří proudů, z něhož byl a stále je konzervativní proud nejsilnější.
[133] *Bible. Překlad 21. století.* Praha: BIBLION, 2009.
[134] ANDREWS, Sarah. *Women in Saami Society* [online]. 2001 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.utexas.edu/courses/sami/dieda/hist/women.

jejich místo přišla Panna Marie.

Při christianizaci dochází k opozičnímu vidění světa. Muž je vnímán jako chrabrý a aktivní, zatímco od ženy se očekávalo, že bude *„zdrženlivá, poslušná a nečinná.“*[135] To se projevuje v různých metaforách a kulturních symbolech. Žena je často připodobňována k tetřevu pro svůj *„kulatý tvar a zvuky ptáka stejně jako objekt k lovení“*. [136] Tento trend se upevňoval už od narození, kdy chlapci a děvčata dostávali rozdílné předměty do kolébky, které měly zajistit rozdílné schopnosti. V dětství se tento rozdíl projevoval v rozdělení místa pohybu, zatímco chlapci se pohybovali vně domova a učili se lovit, děvčata se držela více doma a učila se šít a vařit. Výjimku tvořily rodiny, které se živily sobím pastevectvím. Ženy, které též vlastnily soby a mohly jejich počet i zvyšovat, se o ně staraly a v případě nepřítomnosti muže pečovaly i o jeho stádo, což potvrzuje i Toivo Emmanuel Itkonen, který prováděl etnografický výzkum mezi skoltskými Sámy.[137]

Sara Ranta-Rönnlund je toho názoru, že sámská žena dělá více práce, ale ve společnosti se honosí nižším postavením, než má sámský muž.[138]

Alkoholismus mužů sámských žen byl velkým problémem v polovině 19. století. Sámové platili svými soby a stáda se postupně ztenčovala. Laestadianismus přinesl ženám útěchu a pomoc. Ženy se proto snažily co nejvíce řídit podle laestadiánského kancionálu a uskutečňovaly sezení, které jejich společenství opět utužovalo, než rozvracelo.

2.3 Asimilace

Na počátku 19. století se opět proměnila mapa severských států. Finsko, které sloužilo jako bitevní pole Švédské koruny a dobyvačných Rusů, se rozhodlo odtrhnout se od Švédského království a přijmout ochranná křídla ruského cara Alexandra I. Toto rozhodnutí bylo zpečetěno v roce 1809 na sněmu v Porvoo.[139] Tento vývoj byl ovlivněn napoleonskými válkami, díky nimž se Švédsko dohodlo s Ruskem, že se finského území vzdá v jeho

[135] „..chaste, obedient and passive.“ In HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi.* Kautokeino: DAT, 2008, str. 159.
[136] „..round shape and the sounds of the birds, as well as the fact it is an object of hunting.“ in tamtéž.
[137] Tamtéž, str. 161.
[138] Tamtéž, str. 161-162.
[139] Zajímavý pohled na tento sněm přináší v beletristické podobě Mika Waltari v knize Tanec na hrobech, srov. WALTARI, Mika. *Tanec na hrobech: román z dob sněmu v Porvoo*. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2007.

prospěch, pokud se Rusko zasadí o to, aby se k němu připojilo Norsko, které bylo od rozpadu Kalmarské unie v roce 1523 pod vlivem Dánů. V roce 1814 vznikla Švédsko-norská personální unie, ta se rozpadla v roce 1905, kdy po dlouhých letech vzniklo samostatné Norské království. Finsko se osvobodilo od nadvlády Rusů v roce 1917, kdy využilo nepřehledné situace způsobené 1. světovou válkou a bolševickým převratem. Finská republika pak vznikla v roce 1919 a mír se Sovětským svazem byl podepsán až 14. října 1920 v Tartu, v němž Finsko získalo i území Petsamo.

V polovině 19. století se norsko-švédské království pod vlivem nacionalismu rozhodlo pro asimilaci[140] menšin. Tato nová politika se týkala zejména Sámů a Kvenů. Vlna nacionalismu, která přetvářela Evropu, a nejen ji, byla způsobena mnoha faktory, jako je postupná sekularizace společnosti, rozvíjející se kapitalismus, rozšíření tisku, přetváření dynastických říší. Větší gramotnost mezi lidmi, postupná proměna v moderní společnost a myšlenky sociálního darwinismu způsobily představu existence jednotného společenství, národa. Díky tomu se začaly utvářet a uznávat národní symboly jako jsou vlajka, hymna či národní epos nebo ságy.[141] Do tohoto obrazu ovšem nezapadá žádná menšina, která mluví jiný jazykem.

Norvegizace, jak je nazývána norská asimilační politika, byla praktikována od roku 1830[142], a to především přes výchovu dětí. Některým sámským popř. kvenským rodinám byly děti odebírány a posílány do internátních škol, ve kterých se vzdělávalo pouze v norském jazyce. Obdobně na úřadech byla užívána pouze norština, a tak tomu bylo i v oblastech, které byly výhradně sámské. Dalším asimilačním nástrojem byl zákon z roku 1902, který dovoloval vlastnit půdu jen těm, kteří mají norské jméno a mluví norsky. Tento zákon byl zrušen až v roce 1965, kdy se po šoku způsobeném hrůzami 2. světové války, začala uplatňovat liberálnější, opačná politika, politika multikulturalismu. [143]

---

[140] Asimilace je *„proces postupného splývání kulturních, sociálních, etnických skupin, v němž jedna ze skupin (zpravidla menšinová) ztrácí specifické rysy a přejímá hodnoty a normy skupiny druhé (zpravidla většinové, dominantní).*[140] In MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník.* Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, str. 350.

[141] ANDERSON, Benedict R. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu.* Praha: Karolinum, 2008, str. 25-97.

[142] *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 24.

[143] HROCH, Miroslav, Helena KADEČKOVÁ a Elisabeth BAKKE. *Dějiny Norska*.Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, str. 251-253.

Švédové považovali za Sámy pouze ty, kteří kočovali na severu země a praktikovali sobí pastevectví, což se projevilo i v asimilační politice Švédska vůči Sámům. Zatímco u výše zmíněné skupiny Sámů se aplikovalo heslo *„Ať je Sám Sámem,*“[144] u ostatních skupin Sámů, kteří se neživili sobím pastevectvím, se přistoupilo k asimilaci do švédské společnosti.

Ve Finsku byly menšiny dlouhou dobu přehlíženy, neboť jejich počet nebyl nijak vysoký a Finsko se zabývalo jinou problematikou, jako např. ruskou nadvládou nebo posléze občanskou válkou. Vliv myšlenkového proudu sociálního darwinismu se projevil až v průběhu první poloviny 20. století především ve vzdělávání a týkal se vyučujícího jazyka.

Ve všech státech Fennoskandie asimilační politika zakázala vyučovat v mateřských, sámských jazycích, neboť to bylo považováno za nejrychlejší způsob integrace Sámů do většinové společnosti. Starší Sámové se také za svůj jazyk a způsob života začali stydět a při výchově dětí upouštěli od starých zvyků i jazyka.

2.3.1 Sámské ženy v době asimilace

Postavení ženy v době asimilace se nikterak neproměnilo, změnila se spíše úloha sámských žen. Ty pod vlivem asimilačních tlaků a stigmatizace jejich etnicity, přistoupily na proměnu ve výchově svých potomků, když začaly upřednostňovat některé kulturní vzorce většinové společnosti a částečně redukovaly přenos sámské kulturní identity. Byla-li sámská žena bilingvní, mateřským jazykem jejího potomka byl úřední jazyk daného státu, což například v Norsku značně usnadnilo norvegizaci a postupné vytrácení sámského jazyka, potažmo sámské kulturní identity.

2.4 Modernizace

2.4.1 2. světová válka ve Fennoskandii

V době, kdy se začalo upouštět od asimilační politiky, zasáhla Laponsko další rána, která proměnila směr sámské kultury, 2. světová válka. V říjnu 1939 začala zimní válka mezi

[144] „Let a Lapp be a Lapp“ in: LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 24.

Finskem a Sovětským svazem poté, co Finové odmítli kopírovat postoj Litvy, Lotyšska a Estonska a odevzdat Sovětům část svého území. Zimní válku po velkém vzdoru Finové v březnu následujícího roku prohráli a přišli o jihovýchodní i severovýchodní část svého území. V červnu téhož roku byl přijat zákon, jenž umožňoval lidem, kteří se po válce ocitli v Sovětském svazu, přestěhovat se do Finska. To se týkalo především Karelů a Skoltských Sámů z Petsama.

Druhé fázi 2. světové války ve Finsku, která se nazývá „pokračovací válka," předcházela 12. 9. 1940 dohoda Finska s Německem, jehož vojákům bylo umožněno přejít přes Finsko do Německa okupovaného Norska. Na tuto dohodu s Německem přistoupilo i Švédsko, které bylo ve světových válkách neutrální a dnes, obdobně jako Finsko, není členem po 2. světové válce vzniklého mezinárodního společenství NATO. Tento přechod se samozřejmě uskutečňoval přes Laponsko. Německo bylo také jedinou zemí, která Finsku nabídla pomoc při obraně území, stejně jako při dobývání území ztracených při zimní válce. Za začátek pokračovací války je považován 25. červen 1941, kdy Sovětský svaz začal bombardovat Helsinky. Finsko s německou pomocí bojovalo až do prosince téhož roku, poté se snažilo dojednat mírové podmínky. Příměří bylo uzavřeno v listopadu 1943, přičemž podmínky Sovětského svazu byly pro Finsko tvrdé. Finové se museli vzdát *„svého úzkého koridoru vedoucího k Severnímu ledovému oceánu, snížit stav své armády na předválečný počet, zaplatit válečné reparace v hodnotě 600 milionů dolarů a do měsíce vyhnat Němce ze svého území.*"[145]

Poslední fáze 2. světové války ve Finsku bývá označována někdy za „laponskou" jindy za „lživou". Druhý název trochu naznačuje, že se spíše válka nekonala. Jednalo se především o vyhnání německých vojáků z Finska, jak si přál Sovětský svaz a zejména jeho vůdce Josef Vissarionovič Stalin. Tento přesun německých vojáků byl pro Laponsko devastující, neboť Němci, kteří z Finska odcházeli přes Laponsko do Norska, používali techniku vypálené země. Město Rovaniemi bylo z velké části zničeno.[146] Hranice Finska se po zimní válce už nezměnily.

Poprvé v sámské historii byli do zbraně povoláni také Sámové, ať už do sovětské,

[145] JUTIKKALA, Eino a PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2001, str. 260.
[146] Na jeho obnovení se podílel finský architekt Alvar Aalto.

norské či finské armády. Existuje dokonce domněnka, že při „pokračovací válce“ proti sobě bojovali finští a sovětští Sámové z poloostrova Kola o území Petsamo.[147]

2.4.2 Situace po 2. světové válce

Následná revitalizace staveb a proměna přírodního prostředí norské a finské části Laponska po 2. světové válce urychlila nejen integraci většího počtu Sámů do většinové společnosti, ale byla i předstupněm pro modernizaci sámské kultury, která v plné síle propukla o dvacet let později. Bylo to způsobené především tím, že se Sámům změnily možnosti pro uskutečňování tradičních způsobů obživy. Příčinou toho bylo, jak přerušení obdělávání půdy během války, tak postupné ochabování sítě letních sídel, které byly při letní migraci stěžejní a nedostatkem připravené potravy nezbytné pro soby. Dalším faktorem bylo národní sebeuvědomění, kdy Sámové začali pociťovat sounáležitost mezi jednotlivými sámskými etnickými skupinami. To se projevilo především v zakládání různých sámských spolků a asociací. Sámové se organizovali nejprve uvnitř jednotlivých států, později napříč fennoskandinávskými státy a vrcholem sámské spolupráce je vytvoření sámských parlamentů, které mají v daných státech různou funkci a pravomoc.

V roce 1945 vznikla ve Finsku organizace s názvem Samii Litto, ve Švédsku Same-Ätnem a v roce 1948 Sámi Sær´vi a Oslo Sámi Sær´vi v Norsku.[148] V roce 1953 uspořádaly tři posledně jmenované organizace ve spolupráci s finskou Lapin Sivistysseura první sámskou konferenci, jejíž hlavní náplní bylo prodiskutovat témata jako je *„hospodářská politika, jazykový výzkum, identita a jazyk.“*[149] Tato konference se uskutečnila ve švédském Jokkmokku a jejím nejvýznamnějším výsledkem bylo založení Sámské rady,[150] kterou reprezentovaly elity norských, švédských a finských Sámů. Sámové z poloostrova Kola se v Sámské radě začali angažovat až po rozpadu SSSR a vzniku Ruské federativní republiky v roce 1991. Sámská rada pořádá konferenci každý třetí rok.

---

[147] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 52.
[148] Tamtéž, str. 57-59.
[149] „…combining economic policies, language research, identity a language.“ in LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 59.
[150] Sámsky – Sámirađđi.

Sámové také začali komunikovat s ostatními „původními domorodými národy.“ V roce 1973 se nejprve uskutečnila 1. konference arktických národů a v návaznosti na ni vznikla v roce 1975 Světová rada domorodých národů,[151] které se scházejí každé tři popřípadě čtyři roky. Smyslem vzniku této rady je řešení problematiky domorodých práv na vlastnictví vody a půdy.

Za přechod od tradiční společnosti Sámů ke společnosti moderní jsou považována 70. léta 20. století. V této době probíhá industrializace, což je jeden z důležitých aspektů modernizace sámské kultury. Nové technologie v podobě sněžných skútrů, helikoptér či komunikační technologie, jako jsou vysílačky či mobilní telefony, začaly Sámům usnadňovat hospodaření se soby, zejména při shromažďování stáda, avšak tuto změnu odnáší především životní prostředí. Znečišťování přírody přispívá i nahrazení tradičních lyží za již zmiňované sněžné skútry pro každodenní pohyb.

2.4.3 Spor o přehradu – Altá konflikt

Ačkoliv se norská politika vůči Sámům začala proměňovat, nebyla schopna akceptovat sámská práva na své území. V 60. letech se dále rozpracovával projekt vodní elektrárny a vytvoření přehrady na řece Altá, díky němuž se mělo zajistit dostatek elektrické energie, po které byla po 2. světové válce větší poptávka. Jelikož Sámové s tímto projektem zásadně nesouhlasili, vznikl, po povstání v Kautokeinu v roce 1852, další kulturní konflikt mezi minoritou Sámů a majoritou Norů, který vygradoval v 80. letech 20. století. Sámové spolu s ekologickými aktivisty protestovali proti této stavbě zejména kvůli plánovanému zaplavení sámské vesnice Máze a narušení přírodního prostředí, které by zkomplikovalo nejen tradiční sobí pastevectví.[152]

Storting, jak se nazývá norský parlament,[153] se však pro stavbu nakonec v roce 1978 rozhodl a začal na daném území stavět silnici. Sámové se ale odmítli vzdát, a proto se v červenci následujícího roku vydali protestovat na osloské náměstí. Protesty na krátkou

[151] Jejími členy jsou vedle Sámů ještě například Havajčané, Maorové, Gróňané, američtí domorodé národy ad.
[152] SEURUJÄRVI-KARI, Irja. *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 11-12.
[153] BRUNCLÍK, Miloš – HAVLÍK, Vlastimil – PINKOVÁ, Aneta. *Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích*. Praha: Wolters Kluwer a CEVRO Institut, 2011, str. 52.

chvíli stavbu silnice přerušily, ale v září roku 1980 bylo rozhodnuto, že se stavba dokončí. Sámové se proti tomuto rozhodnutí snažili zabránit vlastním tělem, kdy se jich téměř půl tisíce seřadilo kolem stavby a držením se za ruce odmítlo vpustit stroje na stavbu. Reakcí na tento akt bylo povolání šesti set policistů na místo a rozehnání protestantů. Tento zásah stál zhruba 60 miliónů norských korun.[154]

V lednu 1981 pokračoval protest v podobě držení hladovky deseti Sámů před budovou Stortingu v Oslu, což stavbu silnice do září opět přerušilo. Do března dalšího roku byl relativní klid, který vyvrcholil zničením mostu, po kterém vedla silnice k přehradě. Při této akci ale přišel o ruku vlastní neopatrností jeden z aktéru, fotograf Niillas A. Somby. Reakce na tuto událost byly ambivalentní.

V roce 1987 byl projekt úspěšně dokončen, i když v jiném rozsahu než se plánovalo, například se nenarušila cesta pro tažení lososů. Nicméně tento kontroverzní projekt, který měl velkou odezvu u sámských umělců stejně jako při utváření sámské identity, se po pár letech nepovažuje za tak ekonomicky přínosný, jak se očekávalo, nehledě na to, že nebyl vůbec potřeba.[155]

2.4.4 Situace po Altě – 90. léta a současnost

Sámové se i nadále organizovali, a to ignorujíce hranice vytvořené národními státy. V roce 1989 byla, vedle sámského norského parlamentu, založena Sámská univerzita v norském Kautokeinu.[156] Sámská rada založená rovněž v roce 1989 má 21 členů.

Sámská společnost se čím dál více institucionalizuje, což můžeme sledovat na účastech různých konferencí, v roce 1993 se v Tromsø uskutečnil 1. festival sobích národů, kam přijelo 26 sobích národů, kromě Sámů se ho zúčastnili národy z Ruska či Číny.

Finská vláda v roce 1995 schválila zákon, kterým Sámové a jiné národnostní menšiny ve Finsku získali právo na sebeurčení. To se projevilo jak finančními příspěvky, tak podporou kulturních programů.

---

[154] LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, str. 76.
[155] Tamtéž, str. 72-77.
[156] Sámi allaskuvlla. [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://www.samiskhs.no/.

Sámové rozvíjejí především ty oblasti, kde mohou projevit svou specifickou kulturní identitu, živí se zejména ručními pracemi, pracují v turismu či jako umělci, učitelé nebo politici. Deset procent Sámů ve Švédsku je vlastníky sobů a stále zůstává sobími pastevci,[157] obdobná situace je i v Norsku a Finsku.

2.4.5 Ženy a modernizace sámské společnosti

Postavení sámských žen, jakož i celou sámskou společnost, ovlivnilo několik procesů, které můžeme považovat za modernizační, christianizace, asimilace a modernizace sámské společnosti. Od druhé poloviny 20. století se začínají Sámové spojovat utvářením různých organizací a ani ženy nezůstávají pozadu. Feministické hnutí myšlenkově čerpá z USA, kde se ženy koncem 60. let sjednotily a začaly vyžadovat svá práva, symbolem amerických feministek byly modré punčocháče. Toto hnutí se rozšířilo do Evropy. Z Dánska, kde ženy své hnutí symbolizovaly v červených punčocháčích, se posunulo dále na sever.[158]

Předskokanem těchto skutečností bylo v roce 1910 založení první asociace Sdružení sámských žen[159] sámskou ženou, která žila ve Švédsku, Elsou Laula-Renberg. Díky její kritice stávajících poměrů[160] se také uskutečnil 1. sámský sjezd v roce 1917.

Na myšlenky Elsy Lauly-Renberg navazuje v 70. a 80. letech obrozenecké hnutí sámských žen, které chtěly změnit své postavení v rámci moderní společnosti. Toto hnutí organizovalo různé semináře, kde se řešila problematika postavení sámských žen ve společnosti, v zaměstnávání v řídících orgánech, ve vztahu k mytologii a bilingvismu. Tyto semináře se uskutečnily v roce 1975 ve švédské Kiruně, o tři roky později v norském Karasjoku, a v roce 1982 jej pořádaly jižní sámské ženy a Sámská rada je v jejich úsilí v roce 1985 podpořila. Hlavní organizátorkou těchto seminářů byla Máret Sárá, která zanedlouho po uskutečnění výše zmíněných výstupů založila ženský spolek, který byl nazván podle jedné starobylé sámské bohyně Sárahkka. Stalo se tak při příležitosti konference Rady severských

[157] *Being a young sami in Sweden.* [online]. 2011 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:443303.
[158] *Dějiny Dánska*. Editor Steen Busck, Henning Poulsen. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2007, str. 278.
[159] Brurskanken Samiske Kvindeforening.
[160] Pamflet „Tváří tvář životu nebo smrti: Pravda o situaci Laponců.“ Inför Lif eller Död? Sanning i de Lappska förhlållanderna.

žen, která se konala v norském Oslu v roce 1988. Sáráhkka se zabývala postavením a rolemi sámských žen a to jak v současnosti, tak v budoucnosti a usilovala o rovnocenná práva a postavení sámských žen a sámských mužů. Tato organizace také navázala kontakt a spolupráci s ostatními domorodými národy a jejich organizacemi zabývajícími se ženskou problematikou.[161]

Další organizací, za jejímž vzniknutím stojí sámská aktivistka Máret Sára, je Sámské fórum žen,[162] nebylo však zapsáno na Karasjokském seznamu sámských žen[163], který byl vytvořen pro Sámský parlamentu v Norsku založený v roce 1989. Cílem tohoto fóra bylo odstraňování diskriminace sámských žen ve společnosti, především při volbách do sámského parlamentu, který deklaroval „*rovnost mezi lidmi, minoritou a majoritou rovněž jako mezi pohlavími*.“[164]

Včlenění se do globalizovaného světa s sebou přineslo emancipaci žen, které žádaly stejná práva jako muži. Zatoužily po stejných zaměstnáních a možnostech podílet se na řízení státních orgánů. Globalizace vyhnala ženy z domácností a proměnila tradiční rodinu.

Sámské ženy se však i na počátku 2. tisíciletí stále potýkají s diskriminací, ta se projevuje zejména v oblasti sobího pastevectví, kdy ženy mohou vlastnit soby jen prostřednictvím muže, což často vede k odklonu od tohoto typu získávání obživy. Problém nastává především v případě rozvodu manželství, kdy žena pozbývá nároku na své stádo sobů.

[161] SEURUJÄRVI-KARI, Irja in *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 434.
[162] Sámi Nisson Forum.
[163] Kárásjoga Sámiid nissonlista.
[164] „equality between peoples, minority and majority peoples rather than with equality between the sexes.“ in SEURUJÄRVI-KARI, Irja in *The Saami: a cultural encyclopaedia.*Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, str. 434-435.

3 Závěr

Před nedávnem se na internetu objevil článek s titulkem „V Kautokeinu opět oddělovali na život a smrt. Podle pohlaví.“[165] Toto drsné sdělení se týkalo stád sobů, která jsou na jaře a na podzim redukována. Dospělí sobí samci jsou zabiti, zatímco sobí laně a jejich mláďata zajišťují další přežití tohoto živočišného druhu.

Toto jednání vůči samicím sobů rozhodně nemůže být paralelou pro sámské ženy. Jak jsme mohli vidět, sámské ženy v sámské společnosti byly zejména vlivem christianizace a vzniklému androcentrismu tlačeny do ústraní, a to nejen v samotné společnosti Sámů, ale také v oblasti vědecké, a to jak sámskými, tak i nesámskými vědci.

Politika národních států ve Fennoskandii často jednala proti zájmům Sámů, vytvořením parlamentů se však tato situace mění a některé současné změny jsou více ku prospěchu, příkladem nám může být zajištění přemístění švédského města Kiruna o několik kilometrů severněji z důvodu znečištění způsobeného těžbou nerostných surovin.[166]

V této práci jsme sledovali postavení ženy v různých obdobích sámské historie. Za cíl jsme si nekladli vymezení genderu ani hlubší rozbor problematiky sámských žen. Smyslem bylo poukázat na spojitost mezi kulturními změnami a postavením ženy, potažmo muže. Jsme toho názoru, že se nám podařilo tuto tezi potvrdit.

Hlavním cílem bylo popsat sámskou kulturu a její proměny v čase. Tento cíl jsme naplnili, avšak musíme podotknout, že poněkud nerovnoměrně. Některá témata jsou rozpracovanější, některá méně. Je to způsobené především dostupnou literaturou či potřebou některá témata rozebrat více. Co se týče kulturních změn, popsali jsme jak jejich příčiny, tak důsledky, které jsme nejvíce soustředily na postavení sámské ženy.

Vedlejším cílem bylo také rozšířit povědomí o Sámech jako menšině žijící na severu Fennoskandie. To se nám dařilo už během vytváření této práce, kdy jsme uváděli na pravou míru souvislost mezi franckým kupcem Sámem a Sámy, stejně jako vztah mezi Sámy a Laponci. Nadále doufáme, že osvěta bude pokračovat, neboť specifické přizpůsobení se

[165] [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://www.novinky.cz/koktejl/329459-v-kautokeinu-opet-oddelovali-na-zivot-a-smrt-podle-pohlavi.html.

[166] Nytt Kiruna-område alvorlig forurenset. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.8381996.

klimatu, jakého dosáhli Sámové, by nemělo být na poli české kulturní antropologie ponecháno bez povšimnutí. Ačkoliv se o Sámech často píše jako o nejvíce etnograficky zmapovaném národě, české výzkumy týkající se Sámů se soustředí zejména na lingvistickou oblast a literární vědu. Příklad Sámů a severské sociální politiky by mohly pomoci při řešení problematiky integrace Romů do české společnosti.

Tato práce může být také využita jako příprava pro terénní výzkum mezi Sámy, neboť zahrnuje podstatné aspekty sámské kultury a seznam literatury o Sámech, který může další otázky doplnit.

Sámové. Obyvatelé čtvrtého světa. Občané moderní Evropy. Lidé spojující tradici a modernitu.

Použitá bibliografie

Literatura

ANDERSON, Benedict R. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu.* 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2008, 274 s. ISBN 978-802-4614-908.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství: [rituál, mytologie, šamanismus, poutnictví]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 335 s. ISBN 978-807-3673-789.

BROADBENT, Noel – STORÅ, Jan. *Lapps and labyrinths: Saami prehistory, colonization and cultural resilience*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Scholarly Press, 2010, xxvi, 269 p. Contributions to circumpolar anthropology, 8. ISBN 09-788-4606-0.

BRUNCLÍK, Miloš – HAVLÍK, Vlastimil – PINKOVÁ, Aneta. *Skandinávie: Proměny politiky v severských zemích*. Praha: Wolters Kluwer a CEVRO Institut, 2011. ISBN 978-80-7357-703-2.

BÚSSOLI, Nino: *V zemi sobů*. Praha: Družstevní práce, 1940. Sine ISBN.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011, 380 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-802-4619-460.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, 352 s. ISBN 978-807-4190-537.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3674-656.

EVANS, Allen Roy. *Sobi táhnou*--. 2. vyd. Praha: Rudolf Škeřík, 1948, 246 s., [5] s. obr. příl. Symposion (Rudolf Škeřík), sv. 113.

FRIIS, Andreas Jens. *Lajla*. Praha: J.Otto, 1919. Sine ISBN.

IRWIN, John L. *The Finns and the Lapps: how they live and work*. Newton Abbot [Eng.]: David, 1973, 171 p. ISBN 07-153-5877-4.

JUTIKKALA, Eino – PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Lidové noviny, 2001, 408 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6406-8.

HANSEN, Lars Ivar – OLSEN, Bjørnar. *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk Forlag, c2004, 427 s. ISBN 82-021-9672-8.

HIRVONEN, Vuokko. *Voices from Sápmi: Sámi women's path to authorship*. Překlad Kaija Anttonen. Guovdageaidnu/Kautokeino: DAT, c2008, 263 s. ISBN 978-829-0625-585.

HROCH, Miroslav – KADEČKOVÁ, Helena – BAKKE, Elisabeth. *Dějiny Norska*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 340 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 80-710-6407-6.

KAN, Aleksandr Sergejevič. *Dějiny skandinávských zemí*. Překlad Otto Zwettler. Praha: Svoboda, 1983. Sine ISBN.

KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 194 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-808-6429-663.

KROEBER, Alfred - KLUCKHOHN, Clyde. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Cambridge (Mass.): Published by the Museum, 1952, 8, 223 s.

LEHTOLA, Veli-Pekka. *The Sámi people: traditions in transition*. 2. vyd. Překlad Linna Weber Müller-Wille. Aanaar-Inari: Kustannus-Puntsi Publisher, 2004, 139 s. ISBN 95-253-4311-1.

LINANKOSKI, Johannes. *Píseň o červeném květu*. Praha: Osvěta, 1946. Sine ISBN.

MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0.

MANKER, Ernst Mauritz. *People of eight seasons: the story of the Lapps*. Gothenburg, Sweden: Nordbok, 1975, 214 s. ISBN 91-744-2000-3.

MAREK, Václav. *Staré laponské náboženství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 285 s. Uralica, sv. 2. ISBN 978-808-7378-151.

MINAHAN, James. *Encyclopedia of the stateless nations: ethnic and national groups around the world*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2002. ISBN 03133238444.

MUKKA, Timo K. *Země je hříšná píseň: Píseň o dětech Sipirje*. V tomto souboru 1. vyd., Země je hříšná píseň 2. vyd. Překlad Jan Petr Velkoborský. Praha: Ivo Železný, 1993, 297 s. ISBN 80-711-6162-4.

QVIGSTAD, Just Knud. *O muži, který si koupil svědění: pohádky a pověsti Sámů*. Vyd. 1. Editor Brita Pollan. Překlad Viola Lyčková, Zdeněk Lyčka. Praha: Argo, 2006, 257 s. ISBN 80-720-3773-0.

PODZEMSKÝ, Riku N. 2004a: Čtrnáctero legend saamijských. Severské sešity 1. Příloha Severských listů.

ROSMAN, Abraham – RUBEL, Paula G. *The Tapestry of Culture an Introduction to Cultural Anthropology*. 9th ed. Lanham: Rowman, 2009. ISBN 07-591-1851-5.

SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009. ISBN 978-808-7207-031.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 1. Praha: Cargo Publishers, 2001, 156 s. Mikros, sv. 1. ISBN 80-902-9521-5.

TACITUS, Publius Cornelius. *Germania*. Praha: Springer a spol., 1945. Sine ISBN.

VITEBSKY, Piers. *The reindeer people: living with animals and spirits in Siberia*. Boston: Houghton Mifflin, 2005. ISBN 978-061-8211-883.

VITEBSKY, Piers. *Sobí lidé: život se zvířaty a duchy na Sibiři*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, 384 s. CARGO (Slon), sv. 1. ISBN 978-807-4190-056.

VORREN, Ornulv – MANKER, Ernst. *Lapp life and customs: a survey*. London, 1962. Sine ISBN.

WALTARI, Mika. *Tanec na hrobech: román z dob sněmu v Porvoo*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Hejkal, 2007, 203 s. ISBN 978-808-6026-442.

Bible. Překlad 21. století. Praha: BIBLION, 2009. 1570 s. ISBN 978-80-87282-00-7.

Dějiny Dánska. 1. vyd. Editor Steen Busck, Henning Poulsen. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 2007, 427 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1069-089.

Edda. V této úpravě vyd. 1. Překlad Ladislav Heger. Praha: Argo, 2004, 491 s. ISBN 80-720-3533-9.

Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.-12. století. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013, 452 s. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 978-80-257-0835-4.

Indigenous People: *Resource Management and Global right*. Editor Svein Jentoft, Henry Minde a Ragnar Nilsen. Delft: Eburton Academic Publishers, 2003.

Kalevala: národní epos Finů. Vyd. 4. Praha: Ivo Železný, 1999, 384 s. ISBN 80-237-3585-3.

Noidova smrt: pověsti a pohádky z Laponska. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000, 302 s. Delfín (Triáda), sv. 32. ISBN 80-861-3832-1.

Sámové: jazyk, literatura a společnost. Editor Vendula Hingarová, Alexandra Hubáčková, Michal Kovář. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, 422 s., [8] s. barev. obr. příl. Uralica, sv. 1. ISBN 978-808-6818-993.

The Saami: a cultural encyclopaedia. Editor Ulla-Maija Kulonen, Irja Seurujärvi-Kari, Risto Pulkkinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005, 498 s. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), 925. ISBN 95-174-6506-8.

Siiddastallan: from Lapp communities to modern Sámi life. Překlad Kaija Anttonen, Linna Weber Müller-Wille. Inari: Siida Sámi Museum, 2003, 237 s. Publication of the Inari Sámi Museum, no. 5. ISBN 95-197-8454-3.

Suomi a my: sborník k 90. výročí nezávislosti Finska : sborník příspěvků a bibliografie překladů finské, finskošvédské a sámské literatury do češtiny a publikací o Finsku v češtině.

Vyd. 1. Editor Michal Švec, Lukáš Snopek. Moravská Třebová: Občanské sdružení Aegyptus, 2007, 119 s. ISBN 978-809-0344-310.

Články

KEESING, Roger. Theories of Culture. *Annual review of anthropology*. Palo Alto, Calif.: Annual Reviews, 1976, 3., s. 75-81.

KUOKKANEN, Rauna. *Women in Traditional Economies* [online]. 2009 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://rauna.files.wordpress.com/2007/10/kuokkanen_signs3.pdf.

MAGGA, Ole Henrik. *Diversity in Saami terminology for reindeer and snow* [online]. 2006 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.arcticlanguages.com/papers/Magga_Reindeer_and_Snow.pdf.

OMMA, Lotta M. – HOLMGREN, Lars E. – JACOBSSON, Lars H. *Being a young sami in Sweden.* [online]. 2011 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:443303.

SEURUJÄRVI-KARI, Irja. *Indigenous women in the changing world* [online]. 1995 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://libris.kb.se/bib/9228504.

Internetové zdroje

ANDREWS, Sarah. *Women in Saami Society* [online]. 2001 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.utexas.edu/courses/sami/dieda/hist/women.

Nytt Kiruna-område alvorlig forurenset. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/1.8381996.

Reindeer Herding Articles [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.utexas.edu/courses/sami/diehtu/siida/herding.htm.

Sámi allaskuvlla. [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://www.samiskhs.no/.

Saami Council [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.saamicouncil.net/https://tidsskrift.dk/index.php/scandinavian_political_studies/article/view/13010/24817.

Severské listy [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.severskelisty.cz/.

Skandinávský dům [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://www.skandinavskydum.cz/

Vzpoura v Kautokeinu [online]. [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: http://www.csfd.cz/film/235406-vzpoura-v-kautokeinu/.

V Kautokeinu opět oddělovali na život a smrt. Podle pohlaví. [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://www.novinky.cz/koktejl/329459-v-kautokeinu-opet-oddelovali-na-zivot-a-smrt-podle-pohlavi.html.